

Kockanje i stavovi hrvatskih studenata prema kockanju

Šalković, Dominik

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:746518>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Kockanje i stavovi hrvatskih studenata prema kockanju:
razlike s obzirom na spol i dob**

Dominik Šalković

Zagreb, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Kockanje i stavovi hrvatskih studenata prema kockanju:
razlike s obzirom na spol i dob**

Dominik Šalković

Mentor: prof. dr. sc. Neven Ricijaš

Komentorica: Sabina Mandić, mag. soc. ped.

Zagreb, 2022.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisao rad ***Kockanje i stavovi hrvatskih studenata prema kockanju: razlike s obzirom na spol i dob*** i da sam njegov autor.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Dominik Šalković

Mjesto i datum: Zagreb, 2022.

Zahvale

Hvala profesoru Nevenu Ricijašu i asistentici Sabini Mandić na pomoći, smjernicama, razumijevanju i izdvojenom vremenu tijekom pripreme i pisanja diplomskog rada.

Hvala mojim roditeljima, bratu i Ani na strpljenju, podršci i velikoj motivaciji.

Hvala SŠU ERF i prijateljima koji su mi uljepšali studiranje.

Kockanje i stavovi hrvatskih studenata prema kockanju: razlike s obzirom na spol i dob

Student: Dominik Šalković

Mentor: prof. dr. sc. Neven Ricijaš

Komentorica: Sabina Mandić, mag. soc. ped.

Program/modul: Socijalna pedagogija/Odrasli

SAŽETAK

Kockanje je široko rasprostranjena pojava koja može prijeći u ovisnost i izazvati ozbiljne psihosocijalne posljedice. Rizičnu skupinu predstavljaju mladi na prelasku u odraslu dob zbog ponašanja koje se često karakterizira kao rizično i nepromišljeno. Ovaj diplomski rad sastavni je dio istraživanja „Obilježja kockanja studenata u Hrvatskoj – značaj kognitivnih i emocionalnih čimbenika“ čiji su voditelji prof. dr. sc. Neven Ricijaš i asistentica Sabina Mandić, mag. soc. ped., u suradnji sa studentima diplomskog studija Socijalne pedagogije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Temeljni je cilj rada istražiti učestalost kockanja i stavove hrvatskih studenata prema kockanju, te eventualne razlike s obzirom na spol i dob. Specifičan je cilj rada istražiti prirodu povezanosti između stavova i učestalosti kockanja u populaciji studenata. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od N=641 sudionika kojeg čine redoviti studenti visokoškolskih institucija u Republici Hrvatskoj (52,7% djevojaka i 47,3% mladića). Raspon dobi sudionika kreće se od 18 do 40 godina ($M_{dob}=21,25$, $SD_{dob}=2,226$). U svrhu ostvarenja temeljnih ciljeva korišteni su: Upitnik o osnovnim sociodemografskim podacima, Upitnik aktivnosti kockanja (Ricijaš i sur., 2016) te Skala stavova prema kockanju - ATGS-8 (Orford i sur., 2009). Dobiveni podaci analizirani su pomoću programa za statističku analizu IBM SPSS 22. Rezultati istraživanja pokazuju da životna prevalencija kockanja među hrvatskim studentima iznosi 83,9%, a najučestalija kockarska aktivnost je sportsko klađenje. Redovito u njoj sudjeluje 12,9% studenata, odnosno 26,4% muških ispitanika. Utvrđene su spolne razlike u učestalosti, na način da studenti kockaju češće od studentica. Dobne razlike utvrđene su samo kod sportskog klađenja, na način da se na sportske rezultate češće klade stariji studenti, no s malim efektom razlike. Rezultati pokazuju da među studentima uglavnom prevladavaju relativno negativni stavovi prema kockanju. Utvrđene su spolne razlike, na način da studentice imaju negativnije stavove od studenata. Umjereno pozitivne stavove prema kockanju ima 25,7% muških te 10,1% ženskih studenata, dok izrazito negativne stavove ima 13,5% muških te čak 31,1% ženskih studenata. Istraživanjem dobnih razlika u stavovima prema kockanju nije utvrđena značajna razlika. Rezultati pokazuju blagu povezanost između stavova prema kockanju i učestalosti sudjelovanja u igrama na sreću s višim adiktivnim potencijalom, sportskog klađenja, ruleta u casinu i igara na sreću na automatima. Zaključno, ističe se potreba za osvještavanjem

postojanja problema vezanih uz kockanje kako bi se na vrijeme poduzeli mehanizmi zaštite i spriječile potencijalne negativne posljedice u studentskoj populaciji.

Ključne riječi: studenti, kockanje, mladi na prelasku u odraslu dob , stavovi, učestalost

Gambling and attitudes of Croatian students towards gambling: differences with regard to gender and age

Student: Dominik Šalković

Mentor: Prof. Neven Ricijaš, PhD

Co-mentor: Assist. Sabina Mandić, mag. paed. soc.

Program/module: Social Pedagogy/Adults

ABSTRACT

Gambling is a widespread phenomenon that can turn into an addiction and cause serious psychosocial consequences. Emerging adults are at risk due to their behavior, which is often described as risky and reckless. This work is part of the project "Characteristics of students' gambling in Croatia - the importance of cognitive and emotional factors" led by Professor Neven Ricijaš and Assistant Sabina Mandić. Graduate students of social pedagogy at the Faculty of Education and Rehabilitation Sciences University of Zagreb are also involved. The basic aim of this work is to investigate the frequency of gambling and Croatian students' attitudes towards gambling, as well as possible differences in terms of gender and age. The specific aim of this work is to investigate the nature of the relationship between attitudes and frequency of gambling in the student population. The research was conducted on a convenient sample of N = 641 students from higher educational institutions in the Republic of Croatia (52.7% girls and 47.3% boys). The age range of the participants was from 18 to 40 years (M = 21.25, SD = 2.226). In order to achieve the basic objectives, the following instruments were used: a questionnaire on basic socio-demographic data, a questionnaire on gambling activities (Ricijaš et al., 2016) and The scale of attitudes towards gambling - ATGS-8 (Orford et al., 2009). The obtained data were analyzed using the statistical analysis program IBM SPSS 22. The results show that the lifetime prevalence of gambling among Croatian students is 83.9% and the most common gambling activity is sports betting. According to the results, 12.9% of students and 26.4% of male students regularly participate in sports betting. Gender differences were found in the way that male students gambled more frequently than female students. Age differences were found only for sports betting activities. The results show that older students bet more frequently on sports but with a small effect difference. Results indicate that students in general have relatively negative attitudes toward gambling. Gender differences were found in that female students have more negative attitudes than male students. According to the results, 25.7% of male students and 10.1% of female students have moderately positive attitudes toward gambling, while 13.5% of male students and 31.1% of female students have extremely negative attitudes. No significant difference in attitude toward gambling was found. The results show a slight

correlation between attitude towards gambling and frequency of participation in games with higher addictive potential, such as sports betting, casino roulette and gambling on slot machines. The author emphasizes the need to raise awareness of existing gambling problems in order to create and implement protective mechanisms and prevent possible negative consequences for the student population.

Key words: university students, gambling, emerging adults, attitudes, frequency

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. KOCKANJE	1
1.1.1. PREVALENCIJA I UČESTALOST KOCKANJA	4
1.2. MLADI NA PRELASKU U ODRASLU DOB	6
1.3. KOCKANJE STUDENATA	9
1.4. STAVOVI	11
1.4.1. STAVOVI PREMA KOCKANJU	14
2.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA	17
2.2. ISTRAŽIVAČKI PROBLEMI	17
2.3. HIPOTEZE	17
3. METODOLOGIJA	19
3.1. UZORAK ISPITANIKA	19
3.2. MJERNI INSTRUMENTI	20
3.3. NAČIN PROVEDBE ISTRAŽIVANJA	21
3.4. OBRADA PODATAKA	22
4. REZULTATI I RASPRAVA	23
4.1. ŽIVOTNA PREVALENCIJA I UČESTALOST KOCKANJA STUDENATA – RAZLIKE S OBZIROM NA SPOL I DOB	23
4.2. STAVOVI STUDENATA PREMA KOCKANJU – RAZLIKE S OBZIROM NA SPOL I DOB	28
5. ISTRAŽIVAČKA OGRANIČENJA	35
6. ZAKLJUČAK	36
7. LITERATURA	39

1. UVOD

1.1. KOCKANJE

Kroz povijest su se pojavljivali različiti oblici kockanja, a danas su prisutni u brojnim zemljama i različitim kulturama. Kockanje podrazumijeva ulaganje nečeg vrijednog u događaj koji može, ali i ne mora, rezultirati većim i povoljnijim ishodom (Petry, 2001). Igrač riskira ulaganjem i nada se da će povratiti uloženo ili dobiti više od toga (Koić, 2009). Prema tome, kockanje karakteriziraju rizik i neizvjesni ishod. Pregled povijesti kockanja ukazuje na njegovu važnu ulogu u različitim društvima i civilizacijama (Koić, 2009). Podaci u Hrvatskoj pokazuju da društveno ozbiljnijih problema izazvanih kockanjem, u povijesti, gotovo nije ni bilo (Zoričić i sur., 2009). Prema navodima autora, kockanje je bilo prisutno samo među pojedinim imućnijim obrtnicima što ga je činilo rubnim i zanemarivim društvenim fenomenom. Nakon zakonodavne liberalizacije od državno-monopolne k tržišnoj regulaciji priređivanja igara na sreću, u Hrvatskoj je vidno porasla dostupnost, a posljedično i učestalost kockanja (Ricijaš i sur., 2020). Podaci Državnog zavoda za statistiku iz 2010. godine govore da je 1990.-ih u Hrvatskoj bilo oko 350 mjesta koja su pružala usluge igara na sreću, 2009. godine ta je brojka porasla na više od 1600, dok se 2016. godine porast nastavio te je zabilježeno čak 1000 novih registriranih mjesta (Ricijaš i sur., 2016). Isti autori navode da je porast i dalje prisutan, ali ga je teže pratiti. Razlog tome je i razvoj tehnologije koji je proširio modalitete i mogućnost sudjelovanja u igrama na sreću preko interneta.

Vrste igara na sreću uglavnom su jednake u svim europskim zemljama, a one podrazumijevaju lutrijske igre, klađenje, casino, automate, bingo i druge (Kozjak, 2008). U Hrvatskoj, prema Zakonu o igrama na sreću (NN 87/09, 35/13, 158/13, 41/14, 143/14; čl.5.), igre na sreću dijele se u 4 skupine:

(1) Lutrijske igre

- 1) Igre čiji je rezultat uvjetovan izvlačenjem brojeva ili simbola nakon zaključenja prodaje:
 - a. loto i slične igre
 - b. brojčane lutrije
 - c. bingo i slične igre
 - d. keno i slične igre
 - e. tombola i slične igre
 - f. dodatne igre uz igre iz ove točke
- 2) igre s unaprijed određenim (rezultatom) dobitcima:
 - a. ekspres lutrije
 - b. instant lutrije
 - c. druge slične igre

- 3) igre čiji je rezultat uvjetovan ishodom natjecanja:
 - a. sportska prognoza
 - b. druge slične igre
- 4) igre čiji je rezultat uvjetovan igračevim odabirom puta, redoslijeda odigravanja pojedinih elemenata igre:
 - a. srećke sa slučajnim odabirom brojeva ili simbola
 - b. druge slične igre

(2) Igre u casinima

- 1) Igre koje igrači igraju protiv casina ili jedan protiv drugoga na stolovima za igru s kuglicama, kartama ili kockicama u skladu s međunarodnim pravilima
- 2) Razne vrste turnira u kojima nije unaprijed određen broj igrača niti je poznat broj uplata

(3) Igre klađenja

- 1) Igre klađenja na rezultate pojedinačnih ili skupnih sportskih natjecanja
- 2) Igre klađenja na ostale događaje

(4) Igre na sreću s automatima

- 1) igre na elektromehaničkim, elektroničkim ili sličnim uređajima (automatima za igre) na kojima igrači uplatom određenog iznosa imaju mogućnost ostvarenja dobitka.

Za većinu pojedinaca kockanje je ugodna i bezazlena aktivnost, ali ono može prijeći u ovisnost i izazvati ozbiljne psihosocijalne posljedice (Fauth-Bühler i sur., 2016; Hollander i sur., 2000; Livingstone i sur., 2017). U literaturi se takvo ponašanje naziva „patološko kockanje“ ili „ovisnost o kockanju“, ali zbog moguće pejorativne konotacije Dodig i Ricijaš (2011) smatraju pojam „problematično kockanje“ prihvatljivijim kada je riječ o mlađoj populaciji.

Etiologija patološkog kockanja posljedica je kombinacije bioloških, socijalnih, emocionalnih i kognitivnih čimbenika rizika (Fong, 2005). Biološki čimbenici rizika uključuju promjene u funkcioniranju dopamina i serotonina, genetsko opterećenje i neurofiziološke reakcije na kockanje. Socijalni čimbenici rizika podrazumijevaju dostupnost i pristupačnost kockanja, vršnjački utjecaj na kockanje i minimalnu dopuštenu dob za uključivanje u kockarske aktivnosti. Emocionalni čimbenici rizika odnose se na značajke ličnosti, poput disfunkcionalne impulzivnosti, oslabljenog procesiranja nagrada, lošeg mehanizma suočavanja sa stresom, loših vještina rješavanja problema, te obrambenih mehanizama poput krivnje i srama koji potiču ovisnost (Fong, 2005). Isto tako, unatoč objektivnoj statističkoj vjerojatnosti gubitka novca kontinuiranim legalnim kockanjem, kod patoloških kockara postoje kognitivne distorzije koje utječu na razvoj problema (Ashley i Boehlke, 2012). Kognitivni čimbenici rizika upravo su većinski vezani uz kognitivne distorzije koje se odnose na iluziju kontrole, usmjerenost na

prijašnje dobitke te praznovjerje. U ovu grupu čimbenika pripadaju i pozitivni stavovi o kockanju unutar obitelji te osobni pozitivni stavovi prema kockanju (Hardoon i sur., 2004). Navedeni čimbenici rizika djeluju zajedno i tako stvaraju ranjivost u određenim demografskim skupinama, a pripadnik takve skupine ima povećan rizik da postane patološki kockar. Fong (2005) ističe povećan rizik za razvoj patološkog kockanja kod sljedećih skupina:

1. Rizik s obzirom na dob:
 - a. Adolescenti
 - b. Starije osobe
2. Rizik s obzirom na genetiku:
 - a. Pozitivna obiteljska anamneza na kockanje
3. Rizik s obzirom na socijalnu demografiju
 - a. Socioekonomski status
 - i. Niži socioekonomski status
4. Rizik s obzirom na spol
 - a. Muškarci
5. Rizik s obzirom na komorbidne poremećaje
 - a. Zloupotreba psihoaktivnih tvari
6. Psihijatrijski poremećaji
 - a. Depresija
 - b. Anksioznost
 - c. ADHD
7. Rizik s obzirom na vrstu kockanja
 - a. Elektronički aparati za kockanje (brza igra, više oklada u minuti i trenutačni rezultati)
8. Rizik s obzirom na posebne populacije
 - a. Vojnici
 - b. Zatvorenici
 - c. Zaposlenici Casina.

Različiti su autori kreirali teorijske modele kako bi objasnili razvoj problema s kockanjem. U današnje se vrijeme za objašnjenje problematičnog kockanja relevantnim smatraju integrativni modeli kockanja koji u jedan model uklapaju različite čimbenike koji doprinose razvoju ovog problema (Dodig, 2013).

Jedan od njih iznijela je Sharpe (2002) predloživši Bio-psiho-socijalni model u kojem govori o postojanju predispozicija za razvoj problematičnog kockanja. Prvu skupinu čine biološke predispozicije koje se odnose na neurofiziološke promjene u sustavima neurotransmitera, poput promjena u dopaminergičkim, noradrenergičkim i serotonergičkim sustavima. Drugu skupinu čine psihološke

predispozicije gdje ističe impulzivnost koja može biti rezultat genetske predispozicije ili se može razviti s vremenom. Rizični čimbenici iz ove skupine još su i loše vještine rješavanja problema, pozitivni osobni stavovi prema kockanju te pozitivni stavovi prema kockanju unutar obitelji.

U suvremenim istraživanjima jedan od najčešće korištenih teorijskih modela je Model puteva (eng. *Pathways model*), autora Blaszczynski i Nower (2002) čiji je cilj usmjeravanje na heterogenost populacije koja razvija probleme s kockanjem. U modelu su opisani putevi koji kulminiraju trima tipovima problematičnih kockara. Sva tri tipa imaju određene zajedničke dijelove, a to su dostupnost i pristupačnost igara na sreću te utjecaj klasičnog i operantnog uvjetovanja. Tipovi problematičnih kockara prema Modelu puteva jesu (Blaszczynski i Nower, 2002):

1. **Bihevioralno uvjetovani problematični kockari** – karakterizira ih odsutnost premorbidne psihopatologije, a njihovi negativni simptomi su posljedica, a ne uzrok kockanja. Ova skupina prijavljuje najmanje poteškoće s kockanjem, pokazuje motivaciju za liječenjem i ponovno može uspješno uspostaviti kontroliranu razinu kockanja nakon liječenja.

2. **Emocionalno ranjivi problematični kockari** – kod njih postoji prisutnost simptoma emocionalne i biološke ranjivosti. Njihovo je kockanje motivirano željom da zadovolje svoje psihološke potrebe te im služi kao sredstvo za emocionalni bijeg i reguliranje negativnog raspoloženja. Ova podskupina kockara pokazuje višu razinu psihopatologije, posebno depresije, anksioznosti i ovisnosti o alkoholu, otpornija je na promjenu i zahtijeva liječenje koje se bavi osobnom ranjivošću i kockarskim ponašanjem.

3. **Antisocijalni impulzivni problemski kockari** – ovu skupinu čine pojedinci sa značajnim psihosocijalnim smetnjama, osobinama impulzivnosti i antisocijalnog poremećaja ličnosti. Karakterizira ih biološka osjetljivost na impulzivnost, rani početak kockanja, deficit pažnje, problemi u ponašanju neovisni o njihovom kockanju, zlouporaba ovisnosti, antisocijalne osobine te otpornost na tretman.

1.1.1. PREVALENCIJA I UČESTALOST KOCKANJA

Kao što je već ranije navedeno, kockanje je široko rasprostranjena pojava u cijelom svijetu. U Sjedinjenim Američkim Državama, u razdoblju od 2011. do 2013. godine, provedeno je istraživanje o prevalenciji i učestalosti kockanja na uzorku od 2,963 sudionika starijih od 18 godina (Welte i sur., 2014). Rezultati pokazuju kako je u posljednjih godinu dana kockalo 76,9% sudionika. U Azijskim zemljama, poput Sjeverne Koreje, istraživanje o prevalenciji kockanja na uzorku od 4,000 sudionika starijih od 19 godina pokazalo je životnu prevalenciju od 41,8% (Williams i sur., 2012), a u Singapuru, na uzorku od 3,000 sudionika starijih od 18 godina, 44% (National Council on Problem Gambling, 2015).

U Australiji je životna prevalencija iznosila 64% na uzorku od 15,006 sudionika starijih od 18 godina (Gainsbury i sur., 2014), dok je na Novom Zelandu bila 86%, na uzorku od 6,452 sudionika starijih od 18 godina (Abbott i sur., 2004). U Europskim zemljama prevalencija i učestalost kockanja među državama regionalno se razlikuje. Prema sustavnom pregledu empirijskih istraživanja od 2000. do 2015. godine, Calado i Griffiths (2016) ističu da se stopa problematičnog kockanja osoba starijih od 18 godina u Europi kreće između 0,12-3,4%. Općenito, europske države s višom prevalencijom kockanja su Danska, Finska, Švedska, Estonija i Island. Naime, istraživanja u navedenim državama pokazala su životnu prevalenciju kockanja od 72-78% na velikim uzorcima sudionika starijih od 15 i/ili 18 godina. Sustavni pregled empirijskih istraživanja pokazuje da su europske države s nižom stopom kockanja Austrija, Njemačka i Italija. Istraživanja u navedenim zemljama pokazala su životnu prevalenciju kockanja od 42-48% na velikim uzorcima starijim od 14 i/ili 18 godina. Istraživanja u Sloveniji i Češkoj pokazala su još manji postotak životne prevalencije kockanja koji za Sloveniju iznosi 35,5% na uzorku od 10,000 sudionika, a za Češku 25,5% na uzorku od njih 2,134 (Calado i Griffiths, 2016).

Važno je istaknuti teškoću zaključivanja o razlikama između država prema prevalenciji i učestalosti kockanja s obzirom da se navedena istraživanja razlikuju po korištenim instrumentima, uzorku, godini istraživanja i slično. U Hrvatskoj je 2016. godine provedeno istraživanje o učestalosti konzumacije različitih sredstava ovisnosti na uzorku od 4,756 sudionika u rasponu od 15 do 64 godine (Glavak Tkalić i sur., 2017). Rezultati vezani za igre na sreću pokazuju da ih je ukupno oko 67% sudionika igralo bar jednom u životu. U posljednjih godinu dana neku igru na sreću igralo je 38,3% sudionika, a u posljednjih mjesec dana njih 32,5%. U navedenom istraživanju uspoređivala se razlika u učestalosti kockanja između muškaraca i žena. Učestalost kockanja kod muškaraca veća je nego kod žena, a s obzirom na vrstu igre, najveća razlika vidi se na učestalosti igre klađenja. Češće kockanje među muškarcima zabilježeno je i u drugim inozemnim istraživanjima (Ekholm i sur., 2014; Stoltenberg i sur., 2008; Wong i sur., 2013). Kao moguće objašnjenje ovakvih rezultata navodi se da su muškarci skloniji impulzivnom i rizičnom ponašanju zbog čega češće kockaju i razvijaju probleme s kockanjem (Wong i sur., 2013). Isti autor navodi da su muškarci češće socijalno anksiozni što se veže za razvijanje problema s kockanjem. Byrnes i sur. (1999) meta analizom potvrdili su da je rizično ponašanje češće primijećeno među muškarcima nego ženama te da njihovo rizično ponašanje i traženje uzbuđenja može objasniti češću konzumaciju alkohola i droga. Znanstvenici se slažu da je kockanje povezano s uključivanjem u druga rizična ponašanja, baš kao što je konzumiranje alkohola i droga (Griffiths i Sutherland, 1998), ali i krađa, razbojništva te rizična spolna ponašanja, što ide u prilog teoriji da se rizična ponašanja ne mogu promatrati zasebno, nego kao „sindrom problematičnog ponašanja“ (Dodig i Ricijaš, 2011).

Adolescenti i mladi na prelasku u odraslu dob dobne su skupine koje su posebno rizične za uključivanje u aktivnosti kockanja i razvoj problematičnog kockanja (Derevensky i Gilbeau, 2015; Ricijaš i sur., 2015).

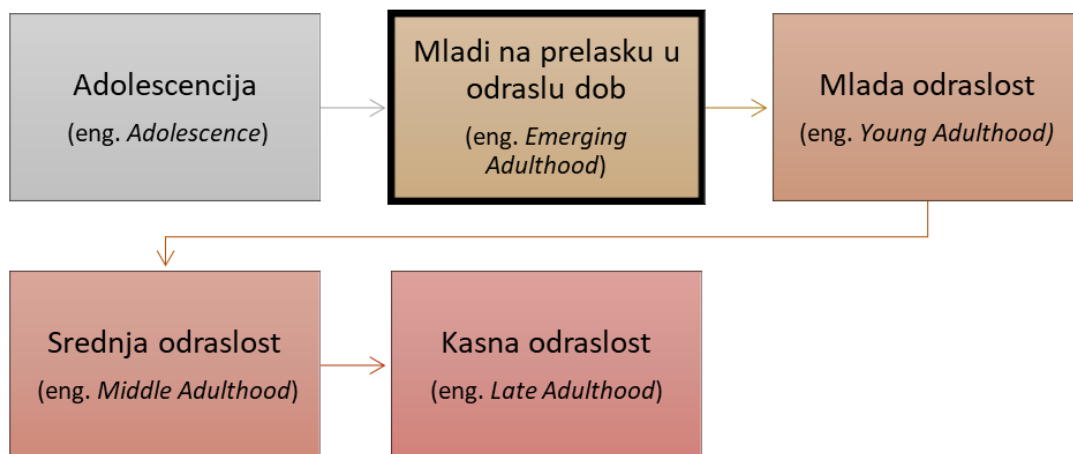
Iako je kockanje u Hrvatskoj zabranjeno mlađima od 18 godina, velika je učestalost uključivanja upravo adolescenata u kockarske aktivnosti. Rezultati istraživanja o obilježjima kockanja zagrebačkih adolescenata koje su proveli Dodig i Ricijaš (2011) pokazuju da je 75% srednjoškolaca barem jednom u životu kockalo, a među njima je 20 do 26% s kriterijem rizičnog kockanja, te 8 do 12% onih koji zadovoljavaju kriterije problematičnog kockanja. Livazović i Bojčić (2019) navode da 3-7% adolescenata svakodnevno sudjeluje u ozbiljnim kockarskim aktivnostima, što povezuju s lošim akademskim postignućem, nižim statusom obrazovanja očeva, pohađanjem strukovnih škola i nezadovoljstvom u obiteljskom domu. Studenti su pak posebno zanimljiva skupina jer su punoljetni i kockanje im je zakonom dozvoljeno, ali su i u obrazovnom procesu zbog čega najčešće ne zarađuju, nisu u radnom odnosu, nemaju zasnovane obitelji te vrlo često ovise o svojim roditeljima (Dodig i sur., 2011).

Fokus ovog diplomskog rada je na studentskoj populaciji koja pripada skupini mladih na prelasku u odraslu dob. Prije prikaza učestalosti kockanja među studentima i nekih obilježja njihovog kockanja, važno je osvrnuti se na tijek njihovog biopsihosocijalnog razvoja.

1.2. MLADI NA PRELASKU U ODRASLU DOB

Prvu teoriju životnog ciklusa u razvojnoj psihologiji predložio je Erik Erikson 1950. godine. Erikson opisuje osam razdoblja životnog ciklusa sljedećim redoslijedom: dojenačka dob (0-1,5 god.), rano djetinjstvo (1,5-3 god.), dob igre (3-5 god.), školska dob (5-12 god.), adolescencija (12-18 god.), mlada odrasla dob (18-40 god.), srednja odrasla dob (40-65 god.), te starost (65+ god.) (McLeod, 2018). Prema Eriksonu, mlada odrasla dob (eng. *young adulthood*) predstavlja razdoblje između adolescencije i srednje odrasle dobi, tj. razdoblje između 18 i 40 godina života (Erikson, 1950, prema Arnett, 2007). Vodeći se Eriksonovom teorijom životnog ciklusa, mlada odrasla dob podrazumijeva studentsku populaciju. Međutim, ne slažu se svi istraživači s ovom tvrdnjom. Prije svega, mogu li se studenti opisati kao odrasli? Nadalje, koji su kriteriji po kojima se osoba smatra odraslom? Odgovor na drugo pitanje daju Nelson i sur. (2007) navodeći kriterije odrasle dobi, prihvaćene u mnogim kulturama. Odrasla dob podrazumijeva neovisnost i samostalnost (npr. prihvaćanje odgovornosti, financijsku neovisnost), sposobnost stvaranja zrelih odnosa (npr. veću obzirnost prema drugima, a manju usmjerenost prema sebi), pridržavanje društvenih normi (npr. izbjegavanje rizičnih ponašanja), te mogućnost osnivanja i brige za obitelj (npr. brak i roditeljstvo). Uspoređujući studentsku populaciju s navedenim kriterijima, jasne su nedoumice oko pojma mlade odrasle dobi. Štoviše, prema istraživanju Arnetta (2001) velika većina mladih između 18 i 29 godina, među koje spada i studentska populacija, smatra da nije dosegla odraslost. Razdoblje prije mlade odraslosti je adolescencija, no ni obilježja adolescencije ne odgovaraju u potpunosti razdoblju između 18. i 25. godine života. Adolescente karakterizira život s roditeljima,

fizičke promjene u pubertetu, pohađanje srednje škole i vršnjačka kultura (Arnett, 2000), što nije karakteristično za razdoblje između 18. i 25. godine. Mnoge društvene promjene dogodile su se otkad je Erikson prvi put opisao faze životnog ciklusa, kao što su dob stupanja u brak, osnivanje obitelji, zasnivanje radnog odnosa, rješavanje stambenog pitanja koje je „pomaknuto“ s početka 20-ih godina na rane 30-e godine i slično. Takve promjene dovode do potrebe za stvaranjem novih ili nadopunjavanjem postojećih teorija. Tako Arnett (2000) ističe da razdoblje između 18 i 25 godina ne pripada mladoj odrasloj dobi kako je Erikson naveo, niti adolescenciji, već razdoblju između njih. Autor to razdoblje naziva **mladi na prelasku u odraslu dob** (eng. *emerging adulthood*) i tako uvodi promjene u dosadašnje faze životnog ciklusa (Slika 1).

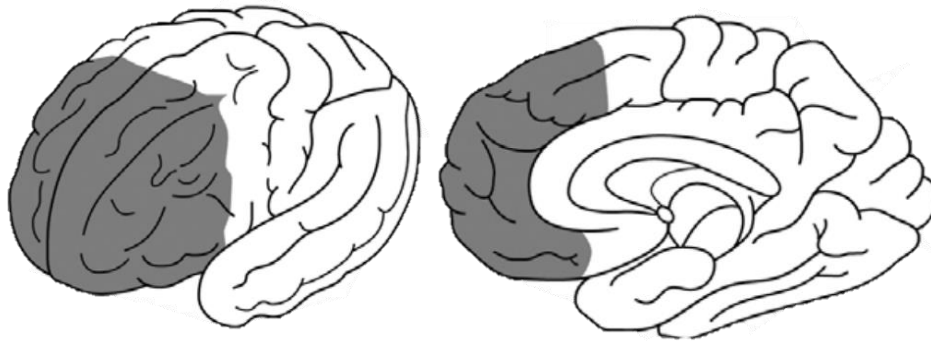

Slika 1: Uvođenje razdoblja „mladi na prelasku u odraslu dob“ (eng. *emerging adulthood*) kao dijela razvoja u životnom ciklusu (prema Arnett, 2007).

Razdoblje prelaska mladih u odraslu dob karakterizirano je istraživanjem identiteta, odgovaranjem na pitanje „Tko sam ja?“ te isprobavanjem različitih životnih mogućnosti, posebno u kontekstu posla i partnerskih odnosa (Arnett, 2015). Osim toga, pripadnike ovog razdoblja karakterizira nestabilnost u poslovima (npr. ugovori na određeno, ugovori o djelu, sezonsko zapošljavanje, zapošljavanje bez zasnivanja radnog odnosa), partnerskim odnosima (npr. odgađanje stupanja u brak, zasnivanja obitelji) i mjestu boravišta (npr. česta preseljenja unutar istog grada, ali i u druge gradove i/ili države), potpuno usmjeravanje na sebe, osjećaj nepripadanja adolescenciji i odraslosti te velike mogućnosti izbora (učenja, zanimanja, karijere, društvenog djelovanja) i optimistična očekivanja (Arnett, 2015). Mnoga „eksperimentiranja“ ove populacije zapravo nisu pripremanje za ulogu odrasle osobe, već služe za stjecanje što većeg životnog iskustva prije odgovornosti koju donosi odrastanje (Arnett, 2000). Važno je naglasiti da navedeno razdoblje ne određuje dob te da nije dio životnog ciklusa svakog pojedinca (npr. pojedine osobe u tinejdžerskim godinama osnivaju vlastite obitelji) (Arnett, 2000), no studenti su

skupina koja se zasigurno smatra pripadnikom ovog razdoblja zbog svih svojih ranije navedenih obilježja .

Osjećaj slobode koji donosi završetak srednje škole i početak studiranja, posebno kod studenata koji mijenjaju mjesto stanovanja, povećava mogućnost za uključivanje u razna ponašanja. Njihova ponašanja su specifična te često okarakterizirana kao rizična i nepromišljena. Štoviše, pripadnici mladih na prelasku u odraslu dob češće sudjeluju u rizičnim ponašanjima (Arria i sur., 2017; Asamoah i Agardh, 2018; Bonar i sur., 2018; Buckner i sur., 2018; Duangpatra i sur., 2009; Hadland i sur., 2017; Linden-Carmichael i Lau-Barraco, 2017; Naudé i sur., 2020; White i sur., 2019) i u većoj mjeri traže uzbuđenje, jer nisu kontrolirani od strane roditelja poput adolescenata niti ograničeni odgovornošću koju donosi uloga odrasle osobe (Arnett, 2000). Primjeri rizičnih ponašanja karakterističnih za ovo razdoblje su povećana konzumacija alkohola, zlouporaba psihoaktivnih tvari, rizično seksualno ponašanje i vožnja pod utjecajem alkohola (Salvatore, 2018). Učestalost spontane seksualne interakcije (eng. *hook-ups*) između partnera koji nisu u intimnoj vezi povećava se (Garcia i Reiber, 2008), a često su to odnosi bez kontracepcije i pod utjecajem alkohola, što povećava rizik za prijenos spolnih bolesti i neplanirane trudnoće (Lam i Lefkowitz, 2013). Nadalje, povećana je učestalost rizičnih ponašanja u prometu, poput vožnje pod utjecajem alkohola i drugih psihoaktivnih tvari (Hadland i sur., 2017; Payne i sur., 2014). Najčešći razlozi za vožnju pod utjecajem psihoaktivnih tvari (najčešće marihuane) su potreba za odlaskom kući, mišljenje da droga nije utjecala na sposobnost upravljanja vozilom, kratka udaljenost do odredišta i osjećaj neintoksiciranosti (Bonar i sur., 2018). Povećana konzumacija alkohola među studentima uzrokovana je povećanom dostupnošću i prihvaćanjem zbog mišljenja okoline da je u toj dobi u redu piti alkohol (White i sur., 2019). Štoviše, pije pet ili više alkoholnih pića za redom (eng. *binge drinking*) češće je među studentima nego njihovim vršnjacima koji ne pohađaju fakultete (Arnett, 2015). Takva rizična ponašanja mogu se objasniti istraživanjem identiteta, odnosno željom za stjecanjem što većeg broja novih i intenzivnih iskustava (Arnett, 2000), ali nažalost ona mogu završiti nepoželjnim ishodima, poput bolesti, ozljeđivanja, pa čak i smrti. Socijalni, psihosocijalni, ali i bihevioralni čimbenici dijelom su odgovorni za povećanu učestalost rizičnog ponašanja. Naime, postoje dokazi da sazrijevanje središnjeg živčanog sustava nije završeno do 25. godine (Arain i sur. 2013; Steinberg, 2007; Steinberg, 2008) i to se prvenstveno odnosi na prefrontalni korteks (Slika 2). Prefrontalni korteks dio je frontalnog režnja i odgovoran za izvršne funkcije koje podrazumijevaju razmatranje budućih događaja i predviđanje, preusmjeravanje pažnje, organizaciju misli i rješavanje problema, formiranje strategija i planiranje, inhibiciju neprimjerenog ponašanja i iniciranje primjerenog ponašanja, istovremeno razmatranje većeg broja informacija kod složenih zadataka, predviđanje mogućih posljedica ponašanja, promjena i prilagođavanje ponašanja novim i nepoznatim situacijama te samoregulaciju i samokontrolu (Arain i sur., 2013).

Slika 2: Prefrontalni korteks čovjeka (Fuster, 2015).

Zbog nedovoljno razvijenih izvršnih funkcija, dolazi do povećanog oslanjanja na regije mozga povezane sa žudnjom i impulzivnosti, kao što je amigdala (Cegledi, 2018). Amigdala je sjedište emocija i dio limbičkog sustava. Povećano oslanjanje na emocije, te nepotpuno razvijene sposobnosti procesiranja informacija, socijalnog prosuđivanja, planiranja i inhibiranja nekontroliranih emocionalnih reakcija objašnjavaju rizična ponašanja iz biološke perspektive.

Osim što su skloniji uključivati se u različita rizična ponašanja, studenti češće eksperimentiraju sa sredstvima ovisnosti, ali su i u povećanom riziku za razvoj svih ovisnosti, između ostalog, i bihevioralnih (kao što su ovisnost o kockanju, videoigrama, te internetu). Kockanje među studentima popularna je aktivnost koja može prijeći u ovisnost, a u tom slučaju može biti povezana s lošim akademskim postignućem, većom konzumacijom alkohola, nikotina i droga, te pokušajima samoubojstva (Engwall i sur., 2004). Ovisnost o kockanju prepoznat je problem javnog zdravstva u cijelom svijetu (Calado i Griffiths, 2016).

Nakon isticanja populacije koja je u povećanom riziku za kockanje, te navođenja činjenica zbog kojih su upravo studenti u povećanom riziku za razvoj problema, u nastavku će biti prikazana učestalost te neka obilježja kockanja studenata.

1.3. KOCKANJE STUDENATA

Kada se gledaju rezultati istraživanja općenito na mlađim populacijama, doista je uočena veća učestalost i prevalencija kockanja. U ranije spomenutom istraživanju Glavak Tkalić i sur. (2017), rezultati pokazuju da je 66,5% mladih između 15. i 34. godine barem jednom u životu kockalo, 40,2% kockalo je u zadnjih godinu dana, a 34,4% u zadnjih mjesec dana. Povećana životna prevalencija

kockanja među mladima zabilježena je i u drugim zemljama (Castren i sur., 2013; Ekholm i sur., 2014; Meyer i sur., 2015). Nedavno britansko istraživanje prevalencije i učestalosti kockanja na uzorku od 1,672 sudionika u dobi od 17 do 24 godine pokazalo je višu životnu prevalenciju i učestalost kockanja među muškim nego ženskim sudionicima te veću prevalenciju i učestalost kockanja među starijim naspram mlađih sudionika (Hollen i sur., 2020). Prema rezultatima, 54% sudionika u dobi od 17 godina potvrdilo je sudjelovanje u kockarskim aktivnostima, dok je to isto učinilo 68% sudionika u dobi od 20 godina, odnosno 66% u dobi od 24 godine. Iz istraživanja proizlaze i drugi zanimljivi podaci, npr. najčešće zabilježene igre na sreću bile su srećke, lutrija i privatno klađenje s prijateljima, a kockanje putem interneta znatno je poraslo s dobi. U hrvatskom istraživanju Pejnović Franelić (2013; prema Dodig i sur., 2014) na uzorku od 1,939 studenata prve godine sveučilišnih studija u Zagrebu utvrđena je životna prevalencija kockanja od 55,5%, a na razini problematičnog kockanja bilo je oko 9,5% sudionika. Dodig i sur. (2014) ističu sportsko klađenje kao najčešću igru na sreću među studentima u Hrvatskoj. Istraživanje LaBrie i sur. (2003, prema Dodig i sur. 2014) provedeno na 10,765 studenata pokazalo je učestalost kockanja od 42,4%, od čega se 2,6% smatra problematičnim kockanjem. Meta analiza Shaffera i Halla (2001) pokazala je prisutnost problematičnog kockanja, koje narušava psihosocijalno funkcioniranje, kod 5,6% studenata, dok je kasnije istraživanje Engwalla i sur. (2004) utvrdilo 4% problematičnog kockanja kod ženskih studenata, a čak 18% kod muških. Studenti kod kojih je primijećeno problematično kockanje, u usporedbi s drugim studentima, češće su konzumirali alkohol, duhan i marihuanu, češće se prejedali i razvijali pretilost (Engwall i sur., 2004). Također, primijećena je veća učestalost problematičnog kockanja među studentima sportašima.

Odluka o uključivanju u kockarske aktivnosti povezana je s određenim rizičnim čimbenicima. Rana životna dob, muški spol te korištenje psihoaktivnih tvari, kako je ranije navedeno, opisuju se kao najistaknutiji rizični čimbenici. Češće kockanje veže se i za osobe s narušenim mentalnim zdravljem, npr. prisustvo simptoma depresije, anksioznosti, poremećaja ličnosti, bipolarnog poremećaja, opsesivno-kompulzivnog poremećaja, ADHD-a. Drugi rizični čimbenici koje se navode su upotreba lijekova koji djeluju na dopaminergički sustav (agonisti dopaminergici), prisutnost kockanja u obitelji i društvenoj zajednici, te individualne karakteristike poput visoke kompetitivnosti, radoholičarstva, impulzivnosti, nemirnosti i potrebe za uzbuđenjem (Mayo Clinic, 2016). Osim toga, utvrđeno je da osobe koje kockaju imaju pozitivnije stavove prema kockanju (Williams i sur., 2006), a stavovi su čest predmet društvenih istraživanja upravo iz razloga što na određen način i u određenoj mjeri oblikuju naše ponašanje. Također, istraživanja stavova prema kockanju važna su i u okviru planiranja učinkovitih preventivnih intervencija. S obzirom na sve navedeno, u sljedećem poglavlju bit će više riječi o stavovima općenito te o stavovima prema kockanju s teorijskog stajališta.

1.4. STAVOVI

Iako se „stav“ čini kao opće poznati pojam u društvu, on je prije svega vrlo kompleksna psihološka kategorija. Postoji nekoliko definicija stava, no definicija Gordona Allporta iz davne 1935. godine još uvijek je često korištena. Prema njemu, „stav je mentalna i neuralna dispozicija, organizirana kroz iskustvo te ima direktivno i dinamičko djelovanje na odgovore pojedinca prema svim objektima i situacijama s kojima je povezana“ (Allport, 1935). Suvremena definicija određuje stav kao „stečenu, relativno trajnu i stabilnu organizaciju pozitivnih ili negativnih emocija, vrednovanja i reagiranja prema nekom objektu“ (Petz, 2005). Sama definicija ukazuje na teškoće mjerenja stavova. Potreban je niz precizno osmišljenih pitanja kako bi se učinkovito evaluiralo nečije mišljenje i vrednovanje. Struktura stavova se može opisati kroz tri komponente, što je poznato kao ABC model stavova (Ostrom, 1969). Ovaj tro-komponentni model pokazuje da je stav proizvod afektivnih, bihevioralnih i kognitivnih procesa (McLeod, 2018):

- 1) afektivna komponenta (A) - osjećaji/emocije prema nekom objektu, npr. „Bojim se paukova.“
- 2) bihevioralna komponenta (B) - utjecaj osobnog stava na vlastito ponašanje, npr. „Izbjegavat ću paukove i vrištati ću ako ga vidim.“
- 3) kognitivna komponenta (C) - znanje o određenom objektu, npr. „Vjerujem da su pauci opasni.“

Kakve će stavove osoba formirati ovisi o njezinom iskustvu, socijalnim čimbenicima (socijalnim ulogama i normama), klasičnom uvjetovanju, operantnom uvjetovanju i opservaciji drugih (Cherry, 2021). Komponente stavova ne moraju biti jednako snažno izražene. Neki stavovi se više temelje na osjećaju, a drugi na ponašanjima ili vjerovanjima. Neki stavovi mogu biti jači od drugih jer su korisniji i imaju više utjecaja na svakodnevni život, te zbog toga najviše utječu na ponašanje pojedinca. Takvi stavovi se smatraju važnima, ne mijenjaju se i snažno utječu na donošenje odluka (McLeod, 2018). Stavovi su jači kada je ABC model ujednačen, tj. kada su afektivna, bihevioralna i kognitivna komponenta uglavnom usklađene. Na primjer, ako osoba ima pozitivne osjećaje i pozitivne misli prema svojoj naciji i to podržava svojim pozitivnim ponašanjem, ona ima snažan pozitivan stav prema naciji.

Stavovi djeluju na ponašanje kroz četiri osnovne funkcije. Prema Katzu (1960) to su spoznajna funkcija, funkcija obrane ega, funkcija samoizražavanja i funkcija prilagodbe. Spoznajna funkcija odnosi se na informacije koje pojedinac ima o svijetu, a koje mu omogućuju brže i lakše snalaženje te djelovanje. Poznavanje tuđih stavova pomaže u predviđanju tuđeg ponašanja. Funkcija obrane ega obuhvaća zaštitnu i samozaštitnu funkciju stavova. Na primjer, ako osoba koja igra tenis doživi nekoliko uzastopnih poraza, može se opravdati stavom „nije važno, ionako mi je tenis dosadio“, dok će pozitivni stavovi prema samome sebi pomoći u održavanju pozitivnog vlastitog imidža. Funkcija samoizražavanja obuhvaća zadovoljavanje pojedinčeve potrebe da drugim ljudima priča o sebi i da ti drugi ljudi budu

svjesni njegovih osjećaja, uvjerenja i vrijednosti, dok se funkcija prilagodbe odnosi na mjeru u kojoj stavovi omogućuju pojedincu postizanje željenog cilja ili izbjegavanje nelagode. Funkcija prilagodbe pomaže da se osoba uklopi u društvenu sredinu. Osobe sklapaju prijateljstva s onima kod kojih primjećuju slične stavove i razvijaju stavove slične društvenim skupinama s kojima se poistovjećuju (Katz, 1960). Vodeći se navedenim funkcijama, Daffin i Lane (2021) ističu veliku korisnost stavova da učine život pojedinca učinkovitijim. Nije potrebno evaluirati i procesirati svaki kontakt s nekim objektom ili pojavom da bi se znalo je li ono dobro ili loše. Zbog toga je vrlo vjerojatno da će osoba koja razvija alergijsku reakciju na ubod specifičnog letećeg insekta izbjegavati sve vrste letećih insekata. Navedeno podrazumijeva ulogu spoznajne funkcije. Daffin i Lane (2021) navode da ostale tri funkcije služe specifičnim psihološkim potrebama i objašnjavaju ih kroz primjere. Neki stavovi se mogu svrstati u alate koji donose nagradu ili pomažu u izbjegavanju kazni, što podrazumijeva funkcija prilagodbe. Na primjer, žena može razviti stav da je često mijenjanje partnera loše jer želi izbjeći pogrdne nazive i osuđivanje društva. Neki stavovi mogu služiti u obrani ega, prikrivanju onoga što osoba ne voli kod sebe ili u stvaranju boljeg mišljenja o sebi. Na primjer, osoba može razviti stav da su sportaši neinteligentni i površni kako bi zaštitila sebe od lošeg osjećaja što nije sportaš, a htjela bi biti. Funkcija samoizražavanja posebno je vidljiva putem društvenih mreža. Na primjer, na Facebook ili Instagram profilu pojedinca mogu se vidjeti objave koje ukazuju na njegove životne stavove. Osoba objavljuje određene teme kako bi drugi vidjeli tko je ona zapravo.

Bihevioralni aspekt stava je čest i zanimljiv predmet istraživanja unutar socijalne psihologije. U svojoj knjizi *Principles of Social Psychology*, Jhangiani i Tarry (2014) objašnjavaju utjecaj stavova na ponašanje kroz Načelo dosljednosti stava te kroz Ajzenovu Teoriju planiranog ponašanja. Prema Načelu dosljednosti stava, stavovi usmjeravaju ponašanje kada su ABC komponente predmeta stava međusobno usklađene. Vodeći se ovom idejom, Glasman i Albarracin (2006) su meta analizom potvrdili da stavovi koji se ispituju upitnicima samoprocjene, doista predviđaju ponašanje. Ovo predviđanje snažnije je ako je osoba imala izravno iskustvo s predmetom stava i često izražava svoje stavove. Teorija planiranog ponašanja prvi put je predstavljena u radu Ajzena (1985) te je proširena verzija Teorije obrazloženog djelovanja. Obje teorije pretpostavljaju da su čovjekove namjere ponašanja i njegovi stavovi o nekom ponašanju određeni sposobnošću razumijevanja ponašanja i normativnih uvjerenja te osobe, kao i društvenih normi za društvo u kojem se nalaze, no Teorija planiranog ponašanja uključuje dodatne čimbenike zbog čega se smatra točnijom u predviđanju ponašanja (Ajzen, 1991). Teorija ističe tri ključne varijable koje predviđaju namjeru nekog ponašanja, što posljedično predviđa stvarno ponašanje (Ajzen, 1991):

- 1) stav – osobni osjećaj i evaluacija određenog ponašanja; smatra li osoba da je ponašanje dobro ili loše

- 2) subjektivne norme – kako društvo evaluira ponašanje; podržavaju li drugi određeno ponašanje ili ne podržavaju
- 3) opažena kontrola ponašanja – do koje mjere osoba vjeruje da ima kontrolu nad specifičnim ponašanjem; vjeruje li da može uspješno izvesti ponašanje.

Jhangiani i Tarry (2014) navedeno objašnjavaju kroz primjer djevojke Sharine koja pokušava donijeti odluku o recikliranju baterije. Sharina ima pozitivan stav o recikliranju i misli da bi trebala reciklirati baterije, ali recikliranje zahtjeva dodatan posao, tj. lakše ih je samo baciti u otpad. Ali ako je Sharinin stav o važnosti recikliranja snažan, ako su njezini prijatelji i obitelj jednakog razmišljanja i ako Sharina ima jednostavan pristup pogonu za recikliranje baterija, ona će razviti snažnu namjeru za recikliranjem, što će vjerojatno rezultirati stvarnim ponašanjem. Međutim, meta analizom zaključeno je da stavovi dobro predviđaju ponašanja samo pod određenim uvjetima i samo za neke ljude, npr. kada se stav i ponašanje pojavljuju u sličnim društvenim situacijama i kod osoba s niskim samo-monitoriranjem (McEachan i sur., 2011, prema Jhangiani i Tarry, 2014). Autori navedeno obrazlažu kroz primjer djevojke Magritte koja je iskazala negativan stav prema pušenju pred svojim roditeljima. Bez obzira na njen stav, ne može se sa sigurnošću reći da Magritte neće pušiti jer se njeno iskazivanje stava dogodilo u jednoj situaciji (pred roditeljima), a ponašanje će se dogoditi u drugoj situaciji (npr. u izlasku s prijateljima) gdje će joj se ponuditi cigareta. Socijalne norme se razlikuju u ove dvije situacije. Ako se Magritte želi uklopiti u društvenu situaciju, pratit će socijalnu normu svojih prijatelja i pristat će na pušenje cigarete zbog vršnjačkog pritiska. To ju opisuje kao visoko samo-monitoriranu osobu.

Ono što je do sada opisano potvrđuje da su stavovi važni jer utječu na socijalno razmišljanje i predviđaju ponašanje (Daffin i Lane, 2021). Ljudi vole predvidljivost, tj. vjeruju da će im poznavanje tuđeg razmišljanja i osjećaja o nekom/nečemu dati uvid u njihovo procesiranje informacija i što će napraviti s tom informacijom. No kao što je ranije navedeno, neki stavovi mogu više ili manje predviđati ponašanje. Daffin i Lane (2021) ističu situacijska ograničenja, vremenski pritisak, jačinu stava i specifičnost stava kao važne čimbenike u predviđanju ponašanja. Situacija ograničenja se tiču socijalnih normi zbog čega se stavovi ponekad ne podudaraju s ponašanjem, kao što je opisano u prethodnom primjeru Magrittinog stava prema cigaretama. Kada je osoba pod pritiskom vremena, koristit će stavove kao „prečice“ kako ne bi gubila vrijeme na procesiranje situacije za što je potrebno više vremena. Već ranije je spomenuta jačina stava i njezina važna uloga u donošenju odluka. Nekoliko atributa je vezano za jačinu stava, a Petty i Krosnick (1995, prema Daffin i Lane, 2021), ističu važnost stava, znanje, pristupačnost i intenzitet. Što je stav važniji i psihološki značajniji za osobu, to je jači. Znanje je drugi čimbenik i predstavlja sve informacije koje osoba ima o predmetu stava. Na primjer, osoba koja redovno prati politička događanja u svijetu čitajući članke i gledajući vijesti, imat će jače političke stavove. Stav je jak ako pada na pamet brzo i često, a to opisuje njegovu pristupačnost. Osim

toga, jak stav više je specifičan nego općenit. Na primjer, ako se želi saznati ide li osoba svake nedjelje na misu, neće joj se postaviti pitanje što misli o religiji, nego što misli o odlasku na svaku nedjeljnu misu.

Osim što stavovi mogu oblikovati ponašanje, moguće je ovu vezu promatrati i u suprotnom smjeru, tj. kako ponašanje utječe na stavove. Jedan od načina na koji stavovi utječu na ponašanje pojedinca je kada pomažu u razumijevanju njegovih osjećaja. Teorija samopercepcije ističe da ljudi razvijaju svoje stavove promatrajući vlastito ponašanje i to čine na nesvjesnoj razini (Bem, 1972). Vodeći se tom teorijom, ako osoba nije sigurna kako bi procijenila predmet, pomoći će si osvještavanjem svog ponašanja u vezi predmeta. Drugi način na koji ponašanje utječe na stavove i može ga mijenjati je utjecaj kognitivne disonance. Teorija kognitivne disonance (Festinger, 1957) ističe da ljudi teže unutarnjoj psihološkoj dosljednosti kako bi kognitivno funkcionirala u stvarnom svijetu. Osoba koja doživi unutarnju nedosljednost osjeća se nelagodno i želi smanjiti kognitivnu disonancu uvodeći promjene koje opravdavaju stresno ponašanje. To je moguće učiniti na nekoliko načina. Osoba može promijeniti svoj stav ili svoje ponašanje, može potražiti nove informacije koje podržavaju njegov stav ili ponašanje, ili može učiniti stav manje bitnim, što se naziva banalizacija. Daffin i Lane (2021) objašnjavaju ove procese kroz primjer osobe koja je bacila novine u smeće, a ima stav da je recikliranje važno kako bi se spasio planet. Kako bi se riješio osjećaja licemjernosti, osoba može promijeniti svoj stav ili promijeniti svoje ponašanje, npr. izvaditi novine iz smeća. Osoba se može osloniti na nove informacije, poput nekog novijeg istraživanja koje utvrđuje da recikliranje jednog čovjeka ne može promijeniti cjelokupnu sliku klimatskih promjena. I posljednje, osoba može odlučiti da mu stav o recikliranju nije toliko važan i da recikliranje ne mijenja svijet. Konflikt između stava i ponašanja događa se često, ali obično na nesvjesnoj razini.

1.4.1. STAVOVI PREMA KOCKANJU

Stavovi javnosti o kockanju važan su čimbenik u oblikovanju javne politike. Iz istraživanja stavova prema kockanju unutar populacije i pojedinih skupina proizlazi da su pozitivni stavovi prema kockanju pozitivno povezani s problemima kockanja (Canale i sur., 2016; McAllister, 2014), da muškarci imaju pozitivniji stav prema kockanju od žena (Salonen i sur., 2017) te da su pozitivni stavovi prisutniji kod mlađih muškaraca (Abbott i sur., 2015). Stavovi prema kockanju pomažu predvidjeti koliko je vjerojatno da će se pojedinac kockati ili nastaviti s kockanjem, te koliki je njegov potencijalni rizik za nastanak problema s kockanjem (Chiu i Storm, 2009). Ovo je vrlo važno zbog prevencije problematičnog kockanja. Prevencija kao skup mjera koje sprječavaju bilo kakve neželjene pojave posebno je usmjerena, u slučaju kockanja, na mlađu populaciju. Studenti su zanimljiva skupina za

istraživanje stavova o kockanju s obzirom da su na prijelazu u odraslu dob te još uvijek većinom nestabilni po pitanju financija, partnerskih odnosa i mjesta boravišta.

Za ispitivanje stavova prema kockanju Kassinove je 1998. godine konstruirao Gambling Attitudes Scale (GAS). Skala se sastoji od 59 čestica, a obuhvaća mjerenje općih stavova prema kockanju te mjerenje specifičnih stavova o trima kockarskim aktivnostima: kockanje u casinu (GAS-Casino), klađenje na utrke konja (GAS-Horse Races) te igranje lutrijskih igara (GAS-Lottery). Na uzorku od 170 ispitanika rezultati su pokazali pozitivnije stavove prema lutrijskim igrama, te općenito negativne stavove prema klađenju na konjske utrke (Kassinove, 1998).

Godinu kasnije Breen i Zuckerman razvili su Gamblers Beliefs and Attitudes Survey (Breen i Zuckerman, 1999). Autori su se usmjerili na razdoblje između gubitka u kockanju i ponovnog kockanja, odnosno na fenomen „lova gubitaka“ (eng. *Chasing*). Utvrdili su da su impulzivnost, traženje uzbuđenja, te pozitivni stavovi prema kockanju pozitivno povezani s lovom gubitaka, odnosno ponovnim uključivanjem u kockanje. Skala se sastoji od 35 čestica, a rezultati služe za razlikovanje patoloških i nepatoloških kockara.

Jedna od modernijih skala za mjerenje stavova prema kockanju, korištena i u ovom istraživanju, svakako je Attitude Towards Gambling Scale (ATGS) (Orford i sur., 2009). Konstruirana je s ciljem ispitivanja stavova prema kockanju stanovnika Velike Britanije, nakon promjene zakona i povećanja slobode priređivačima igara na sreću. Skala se sastoji od 14 čestica koje se boduju na Likertovoj ljestvici odgovora od 1 do 5, pri čemu broj 1 označava „uopće se ne slažem“, a broj 5 „u potpunosti se slažem“. Na uzorku od 8,880 ispitanika starijih od 16 godina prevladavao je stav da kockanje donosi više štete nego koristi obitelji, zajednici i društvu u cjelini. Međutim, većina ispitanika bila je protiv zabrane kockanja (Orford i sur., 2009).

Istraživanje o stavovima prema kockanju kanadskih studenata pokazuje blago negativni pogled na kockanje kao aktivnost, u usporedbi s adolescentima i odraslima, ali smatraju da svaki pojedinac ima pravo na kockanje ako to poželi (Bilevicius i sur., 2019). Istraživanje je potvrdilo pozitivniji stav osoba muškog spola prema kockanju. Isto potvrđuje istraživanje stavova studenata prema kockanju u Južnoj Africi, ističući povezanost pozitivnog stava s individualnim razlikama, liberalizmom i vrstom fakulteta (Peltzer i Thole, 2000). U oba istraživanja korištena je Skala stavova prema kockanju - ATGS. Koristeći Kineski upitnik stavova prema kockanju – CGAQ konstruiran prema Upitniku o percepciji internetskog kockanja, Wong i sur. (2021) primijetili su da oko 20% ispitanih studenata iz Hong Konga gleda na kockanje kao aktivnost koja je u trendu, 40% gleda na kockanje kao na zabavu, a 15% kao na brzu zaradu. No više od pola ispitanika izražava negativan stav prema kockanju zbog mogućeg rizika za razvoj ovisnosti i zbog trošenja vremena i novca. Pozitivniji stavovi bili su izraženiji kod studenata s

razvijenim patološkim kockanjem, nego kod studenata društvenih kockara. Australsko istraživanje stavova studenata psihologije prema kockanju pokazalo je da studenti psihologije rjeđe kockaju i pod manjim su rizikom za nastanak ovisnosti, ali također, imali su negativnije stavove prema kockanju od kontrolne skupine (Gainsbury i sur., 2014), zbog čega autori zaključuju da je stav studenata prema kockanju utjecao na njihovo ponašanje u vezi kockanja.

Kao što je navedeno u uvodnom dijelu, stavovi su jedan od ključnih elemenata predikcije uključivanja u kockarske aktivnosti te razvoja problematičnog kockanja, iako je njihova priroda dinamična, te se može mijenjati iskustvom. To znači da se stavovi prema kockanju mogu mijenjati kako različitim iskustvima tijekom kockanja, tako i duljim iskustvom uključivanja u ovo rizično ponašanje. Studenti su posebno osjetljiva skupina i zbog toga smo se odlučili istraživati stavove prema kockanju baš u ovoj populaciji.

2. CILJEVI, ISTRAŽIVAČKI PROBLEMI I HIPOTEZE

2.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje sastavni je dio istraživanja „Obilježja kockanja studenata u Hrvatskoj – značaj kognitivnih i emocionalnih čimbenika“ kojeg vode prof. dr. sc. Neven Ricijaš te asistentica Sabina Mandić, mag. soc. ped. u suradnji sa studentima diplomskog studija Socijalne pedagogije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Opći cilj ovog diplomskog rada je istražiti učestalost kockanja i stavove hrvatskih studenata prema kockanju, te eventualne razlike s obzirom na spol i dob. Specifičan cilj je istražiti prirodu povezanosti između stavova prema kockanju i učestalosti kockanja u populaciji studenata.

2.2. ISTRAŽIVAČKI PROBLEMI

- 1) Koliko često kockaju studenti u Hrvatskoj te postoje li razlike u učestalosti kockanja s obzirom na spol i dob?
- 2) Kakvi su stavovi studenata u Hrvatskoj prema kockanju te postoje li razlike u stavovima prema kockanju s obzirom na spol i dob?
- 3) Postoji li povezanost između stavova prema kockanju i učestalosti kockanja studenata u Hrvatskoj?

2.3. HIPOTEZE

Hipoteze postavljene u ovom radu temelje se na teorijama i spoznajama iz ranijih znanstvenih istraživanja koje su prikazane u uvodnom dijelu ovog rada.

H1: Većina studenata u Hrvatskoj ima iskustvo kockanja, a od specifičnih igara studenti se najčešće klade na sportske rezultate.

H2: Postoje spolne razlike u učestalosti kockanja na način da studenti kockaju češće od studentica.

H3: Postoje razlike s obzirom na dob na način da stariji studenti kockaju češće od mlađih studenata.

H4: Studenti imaju relativno negativne stavove prema kockanju.

H5: Postoje spolne razlike u stavovima prema kockanju na način da studentice imaju negativnije stavove od studenata.

H6: Postoje razlike u stavovima prema kockanju s obzirom na dob na način da stariji studenti pokazuju negativnije stavove od mlađih studenata.

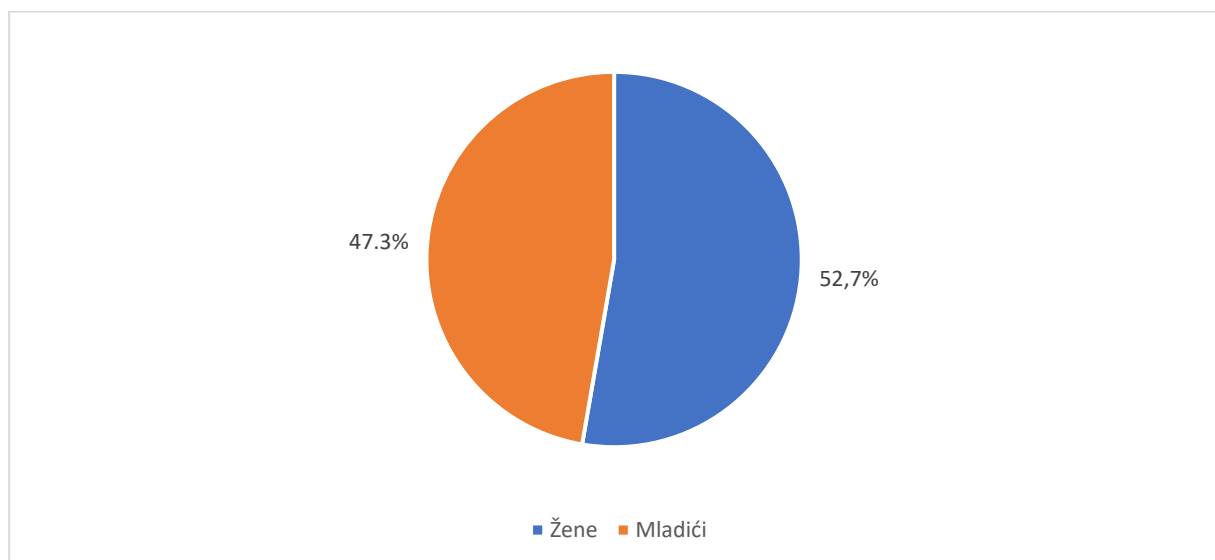
H7: Postoji pozitivna povezanost između stavova prema kockanju i učestalosti kockanja u populaciji studenata u Hrvatskoj.

3. METODOLOGIJA

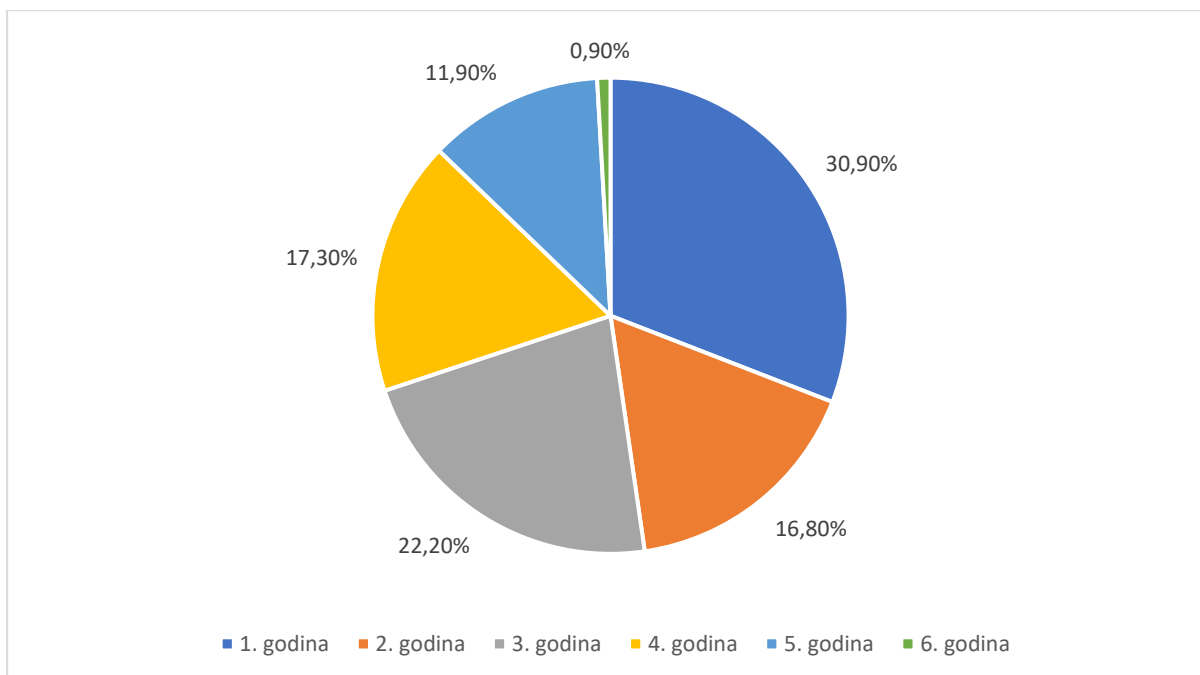
3.1. UZORAK ISPITANIKA

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od N=641 sudionika kojeg su činili redoviti studenti visokoškolskih institucija (sveučilišta i veleučilišta) u Republici Hrvatskoj. Ankete je ukupno ispunio 851 ispitanik, a u daljnju su obradu uključeni odgovori 641 ispitanika, dok su ostali isključeni zbog nepotpunih ili neadekvatnih odgovora.

Među sudionicima je n=338 djevojaka (52,7%), dok preostali dio uzorka čine n=303 mladića (47,3%) (Slika 3). Najveći postotak sudionika čine studenti Sveučilišta u Zagrebu (61,0%), zatim studenti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku (9,2%), studenti Sveučilišta u Rijeci (6,7%) te studenti Sveučilišta u Splitu (5,9%). Preostalih 17,2% sudionika čine studenti ostalih hrvatskih sveučilišta i veleučilišta. Dob sudionika istraživanja kreće se od 18 do 40 godina ($M_{dob}=21,25$, $SD_{dob}=2,226$). Najviše ih pripada dobnoj skupini od 19. do 22. godine života. Što se tiče distribucije studenata prema godini studiranja, najviše studenata je na prvoj godini studija (30,9%), na drugoj godini ih je 16,8%, na trećoj 22,2%, na četvrtoj 17,3%, a na petoj godini studija je 11,9%, dok je najmanjem broju ispitanika ovo šesta godina na studiju (0,9%) (Slika 4).

Slika 3: Udio ispitanika prema spolu

Slika 4: Distribucija studenata prema godini studiranja

3.2. MJERNI INSTRUMENTI

U svrhu ostvarenja temeljnih ciljeva istraživanja korišteni su sljedeći instrumenti: Upitnik o osnovnim sociodemografskim podacima, Upitnik aktivnosti kockanja (Ricijaš i sur., 2016) te Skala stavova prema kockanju - ATGS-8 (Orford i sur., 2009).

1. Upitnik o osnovnim sociodemografskim podacima

Pomoću ovog upitnika prikupljeni su podaci o spolu, dobi, nazivu sveučilišta i fakulteta, godini studija te mjestu stanovanja.

2. Upitnik aktivnosti kockanja (Ricijaš i sur., 2016)

U ovom istraživanju korištena je skraćena i modificirana verzija Upitnika aktivnosti kockanja (Ricijaš i sur., 2011). Sudionike se ispitalo jesu li ikada bili uključeni u sljedeće igre na sreću: loto igre, jednokratne srećke/strugalice, sportsko klađenje, igre na automatima, rulet u casinu. Osim toga, upitnikom je ispitana i učestalost kockanja na način da se sudionike zamolilo da označe koliko često prosječno igraju svaku od navedenih igara na sreću. Moguće je bilo označiti da navedene igre sudionici nisu nikada igrali, da su ih igrali jedanput godišnje ili manje, par puta godišnje, jedanput do dvaput mjesečno, jedanput tjedno, par puta tjedno ili svakodnevno.

3. Skala stavova prema kockanju - ATGS-8 (Orford i sur., 2009)

Za ispitivanje stavova o kockanju korištena je Skala stavova prema kockanju – ATGS-8 (Orford i sur., 2009). Skala obuhvaća 8 tvrdnji koje se boduju na Likertovoj ljestvici odgovora od 1 do 5, pri čemu broj 1 označava „uopće se ne slažem“, a broj 5 „u potpunosti se slažem“. Viši rezultat na ATGS-8 skali označava pozitivnije stavove, dok niži rezultat ukazuje na negativnije stavove. Raspon bodova je od minimalnih 8 do maksimalnih 40.

Primjeri tvrdnji su: „Kockanje je opasno za obiteljski život“, „U današnje vrijeme postoji previše mogućnosti za kockanje“, „Treba odvratiti ljude od kockanja“, „Bilo bi bolje da je kockanje u potpunosti zabranjeno“. Navedene četiri tvrdnje je ujedno potrebno i obrnuto bodovati. Istraživanja koja su provjeravala psihometrijske karakteristike ovog instrumenta govore u prilog njegovoj dobroj unutaršnjoj pouzdanosti koja u različitim istraživanjima iznosi od .71 do .79 (Canale i sur., 2016; Salonen i sur., 2017). Na uzorku sudionika ovog istraživanja Cronbachova alfa iznosi .803.

3.3. NAČIN PROVEDBE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je provedeno *online*, putem platforme SurveyMonkey. Prije samog početka provedbe, Etičko povjerenstvo Edukacijsko - rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu odobrilo je provedbu istraživanja. Početak istraživanja bio je 25. siječnja 2021. godine kada je anketni upitnik postavljen na internetsku stranicu, a poveznica na anketu bila je dostupna sve do 02. ožujka 2021. godine, kada je istraživanje zatvoreno. Za kontaktiranje sudionika korištena je metoda snježne grude. Sudionicima se pristupilo putem društvenih mreža, a poveznice su postavljene u grupe studentskih domova te u grupe većih fakulteta i sveučilišta. Isto tako, poveznice su prosljeđene poznicima koji rade ili studiraju na različitim hrvatskim fakultetima, a sami sudionici su također zamoljeni da upitnik prosljede svojim prijateljima i poznicima koji studiraju u Hrvatskoj. Sredinom veljače 2021. godine upitnik je ponovno poslan studentskim zborovima i studentskim udrugama gradova iz kojih je, do tada, bilo zastupljeno manje sudionika. Prilikom slanja upitnika poseban naglasak bio je stavljen na fakultete na kojima su muški studenti te se prilikom slanja poziva posebno apeliralo na ispunjavanje upitnika od strane muškaraca kako bi muški i ženski spol bili podjednako zastupljeni u uzorku.

Sudjelovanje u istraživanju je bilo u potpunosti anonimno, a studenti su obaviješteni da u svakom trenutku mogu odustati od daljnjeg ispunjavanja upitnika. Za ispunjavanje upitnika je bilo predviđeno oko petnaest minuta.

3.4. OBRADA PODATAKA

U svrhu ostvarivanja postavljenih ciljeva ovog istraživanja i provjere postavljenih hipoteza korištene su metode deskriptivne i inferencijalne statistike (frekvencije odgovora, mjere srednjih vrijednosti, Hi-kvadrat test, Mann-Whitneyev U-test s računanjem veličine efekta) te korelacije između varijabli.

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. ŽIVOTNA PREVALENCIJA I UČESTALOST KOCKANJA STUDENATA – RAZLIKE S OBZIROM NA SPOL I DOB

Prvo istraživačko pitanje je koliko često kockaju studenti u Hrvatskoj, te postoje li razlike u učestalosti kockanja s obzirom na spol i dob. Prva postavljena hipoteza glasi da većina studenata u Hrvatskoj ima iskustvo kockanja, a od specifičnih igara studenti se najčešće klade na sportske rezultate. Za dobivanje podataka o životnoj prevalenciji i učestalosti kockanja studenata u Hrvatskoj korišten je Upitnik aktivnosti kockanja (Ricijaš i sur., 2016).

Tablica 1: Životna prevalencija kockanja ukupnog uzorka

		NIKADA	BAREM 1X U ŽIVOTU	UKUPNO
SPOL	MUŠKI	29	274	303
		9,6%	90,4%	100,0%
	ŽENSKI	74	264	338
		21,9%	78,1%	100,0%
UKUPNO		103	538	641
		16,1%	83,9%	100,0%

Rezultati pokazuju da je većina studenata (preko 80%) imala iskustvo kockanja barem jedanput u životu, čime je potvrđen prvi dio postavljene hipoteze (Tablica 1). Hrvatska je zemlja s liberaliziranim tržištem igara na sreću, što za posljedicu najčešće ima višu participaciju stanovnika u igrama na sreću. To pokazuje i istraživanje Gavriel-Fried i sur. (2021) gdje zemlje s liberaliziranim tržištem igara na sreću poput Hrvatske, Kanade i Australije bilježe veću uključenost studenata u kockarske aktivnosti, za razliku od, primjerice Izraela, čija tržište igara na sreću nije liberalizirano.

Za ispitivanje spolnih razlika u životnoj prevalenciji kockanja proveden je Hi-kvadrat test. Rezultati pokazuju da postoji značajna razlika između muških i ženskih studenata na način da je dvostruko veći broj djevojaka koje nisu imale iskustvo kockanja u odnosu na mladiće ($\chi^2=17,99$; $p<,001$). Da je kockanje pretežno muški fenomen, jednoznačno potvrđuju različita domaća i inozemna istraživanja (Derevensky i Gilbeau, 2015; Ekholm i sur., 2014; Gavriel-Fried i sur., 2021; Glavak Tkalić i sur., 2017; Meyer i sur., 2015; Ricijaš i sur., 2016; Wong i sur., 2021). Uključivanje u kockarske aktivnosti među mladim odraslima povezano je s impulzivnosti i preuzimanjem rizika, na način da se osobe s višom

razinom impulzivnosti i sklonosti preuzimanju rizika češće uključuju u kockarske aktivnosti. Mladići su skloniji preuzimanju rizika te je kod njih primijećena viša razina impulzivnosti, što objašnjava njihovu veću uključenost u kockarske aktivnosti u odnosu na djevojke (Wong i sur., 2013).

Osim životne prevalencije, ispitana je i učestalost kockanja s obzirom na vrste igara na sreću. Rezultati su pokazali da je sportsko klađenje igra s najvećom učestalosti (redovito se na sportske rezultate kladi 12,9% sudionika), čime se potvrđuje i drugi dio postavljene hipoteze (Tablica 2). Zanimljivo je spomenuti kako su jednokratne srećke/strugalice igre s najmanjom učestalosti; jednom tjedno ih igra tek troje sudionika istraživanja, dok su istodobno igra s najvećom životnom prevalencijom, odnosno najveći postotak sudionika potvrdio je sudjelovanje u ovoj igri na sreću. Da je sportsko klađenje igra s najvećom učestalosti među mladim odraslima u Hrvatskoj pokazuje i istraživanje Glavak Tkalić i sur. (2017). Prema navedenom istraživanju, 8,6% mladih odraslih između 15 i 34 godine redovito igra kladioničke igre, iza kojih slijede igre na sreću na automatima (2,9%), loto (2,5%), igre u casinu (2,1%) te lutrijske igre (1,6%). Isto tako, Dodig i sur. (2014) navode da je sportsko klađenje značajno učestalije u odnosu na sve druge aktivnosti kockanja među zagrebačkim studentima te da se na sportske rezultate redovito kladi 15% studenata.

Tablica 2: Učestalost kockanja sudionika s obzirom na vrste igara na sreću (izraženo u postocima)

Vrsta igre	Nikada	1x godišnje ili manje	Par puta godišnje	1-2x mjesečno	1x tjedno	Par puta tjedno	Svako-dnevno
Loto igre (Lotto 6/45, EuroJackpot i sl.)	45,6	28,7	18,4	3,6	2,7	0,9	0,2
Jednokratne srećke / strugalice	43,1	38,8	15,4	2,2	0,5	/	/
Sportsko klađenje	59,6	10,6	12,2	4,8	3,0	5,8	4,1
Igre na automatima	64,7	17,2	11,5	4,2	0,6	1,2	0,5
Rulet u casinu	74,1	12,0	8,9	3,0	1,1	0,3	0,6

Druga postavljena hipoteza istraživanja glasi da postoje spolne razlike u učestalosti kockanja, na način da studenti kockaju češće od studentica. Kako bi se utvrdile spolne razlike u učestalosti kockanja s obzirom na vrste igara na sreću, korišten je Mann-Whitneyev U-test.

Tablica 3: Spolne razlike u učestalosti kockanja s obzirom na vrste igara na sreću - Mann-Whitneyev U-test (N=641)

Vrsta igre	Spol	Učestalost kockanja (%)							Mann-Whitneyev U-test			
		Nikad	1X godišnje ili manje	Par puta godišnje	1-2x mjesečno	1x tjedno	Par puta tjedno	Svakodnevno	RANG	MW U	p	r
Loto igre	M	37,3	28,4	22,1	6,6	3,6	1,7	0,3	357,54	40135,5	<,001	0,20
	Ž	53,0	29,0	15,1	0,9	1,8	0,3	/	288,24			
Jednokratne srećke/strugalice	M	49,2	32,3	16,2	2,0	0,3	/	/	305,41	46482,5	<,050	0,09
	Ž	37,6	44,7	14,8	2,4	0,6	/	/	334,98			
Sportsko klađenje	M	28,1	13,9	21,8	9,9	5,9	11,9	8,6	430,60	17997,5	<,001	0,63
	Ž	87,9	7,7	3,6	0,3	0,3	0,3	/	222,75			
Igre na automatima	M	49,5	19,1	18,2	8,6	1,3	2,3	1,0	377,03	34230,0	<,001	0,34
	Ž	78,4	15,4	5,6	0,3	0,3	/	/	270,77			
Rulet u casinu	M	53,1	19,8	16,8	5,9	2,3	0,7	1,3	390,05	30284,0	<,001	0,46
	Ž	92,9	5,0	1,8	0,3	/	/	/	259,10			

Legenda: M=mladići; Ž=djevojke; MW U= rezultati Mann-Whitneyevog testa; p=značajnost razlike; r=veličina efekta

Dobiveni rezultati pokazuju da postoji značajna razlika između mladića i djevojaka u učestalosti kockanja u svim vrstama igara na sreću, na način da mladići češće sudjeluju u svim navedenim igrama na sreću: loto, sportsko klađenje, igre na automatima i rulet u casinu ($p < ,001$), osim jednokratnih srećki ili strugalica gdje je zabilježena nešto veća učestalost kod djevojaka ($p < ,050$). Najviši efekt razlike (r) utvrđen je u učestalosti sportskog klađenja ($r = ,63$), dok je kod ruleta u casinu ($r = ,46$) te igara na automatima ($r = ,34$) utvrđen srednji efekt razlike (Tablica 3). Prema dobivenim podacima može se prihvatiti druga hipoteza. Veću životnu prevalenciju i učestalost kockanja studenata u odnosu na studentice pokazuju i druga istraživanja. Primjerice, istraživanje Gavriel-Fried i sur. (2021) na uzorku od 1787 australskih, kanadskih, hrvatskih te izraelskih studenata između 18 i 30 godina utvrdilo je veću godišnju prevalenciju sudjelovanja u igrama na sreću među mladićima. Među hrvatskim studentima to je posebno izraženo kod sportskog klađenja, igara na sreću na automatima, igara u casinu te loto igara. Iznimka su strugalice gdje postoji neznatna razlika u korist studentica. Spolne razlike u uključenosti u pojedine igre na sreću variraju između pojedinih država, no sportsko klađenje i igre u casinu prisutnije su među studentima nego studenticama u svim navedenim državama. Dok u Hrvatskoj, Kanadi i Izraelu studenti značajno češće sudjeluju u većini vrsta igara na sreću, u Australiji je to slučaj samo kod sportske kladionice i igara u casinu. Za Australiju je specifično da su mjesta za igranje igara na sreću rodno neutralna. Igre na sreću dostupne su u sigurnim, često višenamjenskim prostorima s mnogo ženskog osoblja, a teme igara nisu izrazito muške (Thomas i sur., 2011, prema Gavriel-Fried i sur., 2021).

Treća postavljena hipoteza glasi da postoje razlike s obzirom na dob, na način da stariji studenti kockaju češće od mlađih. Za potrebu ispitivanja dobne razlike u učestalosti kockanja, sudionici su kategorizirani u dvije podjednako zastupljene skupine: mlađi studenti u dobi od 18. do 21. godine ($n = 369$) i studenti stariji od 21 godine ($n = 272$). S ciljem testiranja razlika u učestalosti kockanja prema dobi također je proveden Mann-Whitneyev U-test. Rezultati pokazuju značajnu razliku samo kod sportskog klađenja, dok kod ostalih igara nema razlike. Prema tome, potvrđeno je da se stariji studenti češće klade u odnosu na mlađe studente (MW $U = 45425,0$, $p < ,050$), dok je učestalost igranja lota, jednokratnih srećki/strugalica, igara na automatima i ruleta u casinu jednaka neovisno o dobi studenata. Ipak, utvrđen je tek mali ili neznatan efekt razlike u učestalosti sportskog klađenja ($r = ,09$) (Tablica 3). Budući da je razlika uočena samo u jednoj vrsti igara na sreću, hipoteza se ne može u potpunosti prihvatiti. Porast učestalosti kockanja s dobi zabilježili su Hollen i sur. (2020) u britanskom istraživanju kockanja mladih odraslih, no njihove dobne skupine činili su sedamnaestogodišnjaci, dvadesetogodišnjaci i dvadesetčetverogodišnjaci. Porast s dobi najviše je zabilježen između 17. i 20. godine, dok između 20. i 24. godine gotovo da nije bilo razlike. Porast između 17. i 20. godine posebno je vidljiv kod mladića, a povezuje se s većom pristupačnosta kockanja (Hollen i sur., 2020).

Tablica 3: Dobne razlike u učestalosti kockanja s obzirom na vrste igara na sreću - Mann-Whitneyev U-test (N=641)

Vrsta igre	Učestalost kockanja (%)								Mann-Whitneyev U-test			
	Dob	Nikada	1x godišnje ili manje	Par puta godišnje	1-2x mjesečno	1x tjedno	Par puta tjedno	Svakodnevno	RANG	MW U	p	r
Loto	Mlađi	48,0	28,5	17,1	3,0	2,7	0,8	/	311,32	46613,0	>,050	/
	Stariji	42,3	29,0	20,2	4,4	2,6	1,1	0,4	334,13			
Jednokratne sreće/strugalice	Mlađi	45,3	37,1	14,6	2,4	0,5	/	/	314,58	47815,0	>,050	/
	Stariji	40,1	41,2	16,5	1,8	0,4	/	/	329,71			
Sportsko klađenje	Mlađi	63,1	10,6	10,3	5,4	2,4	5,4	2,7	308,10	45425,0	<,050	0,09
	Stariji	54,8	10,7	14,7	4,0	3,7	6,3	5,9	338,50			
Igre na automatima	Mlađi	66,1	14,6	13,6	3,5	0,8	1,1	0,3	317,93	49051,5	>,050	/
	Stariji	62,9	20,6	8,8	5,1	0,4	1,5	0,7	325,16			
Rulet u casinu	Mlađi	75,3	9,8	9,2	3,5	1,4	0,3	0,5	318,55	49279,5	>,050	/
	Stariji	72,4	15,1	8,5	2,2	0,7	0,4	0,7	324,33			

Legenda: MW U= rezultati Mann-Whitneyevog testa; p=značajnost razlike; r=veličina efekta

4.2. STAVOVI STUDENATA PREMA KOCKANJU – RAZLIKE S OBZIROM NA SPOL I DOB

Drugo istraživačko pitanje glasi kakvi su stavovi studenata u Hrvatskoj prema kockanju, te postoje li razlike u stavovima prema kockanju s obzirom na spol i dob. Postavljena je hipoteza da studenti imaju relativno negativne stavove prema kockanju. Za dobivanje podataka o stavovima prema kockanju studenata u Hrvatskoj korištena je Skala stavova prema kockanju - ATGS-8 (Orford i sur., 2009). Teorijski raspon bodova na ATGS-8 skali kreće se od 8 do 40, a viši rezultat označava pozitivnije stavove. Za potrebu ispitivanja razlika u stavovima studenata prema kockanju, teorijski bodovni raspon pretvoren je u kvartile, pomoću kojih su napravljene četiri sadržajne kategorije. Svaki od kvartila predstavlja 25% bodova unutar mogućeg bodovnog raspona. Kategorije su prikazane u Tablici 4.

Tablica 4: Kategorizirani stavovi prema kockanju

	N	%
izrazito negativan (8-15)	146	22,8
relativno negativan (16-23)	378	59,0
relativno pozitivan (24-31)	112	17,5
izrazito pozitivan (32-40)	5	0,8
UKUPNO	641	100,0

Frekvencije odgovora pokazuju da većina sudionika ima negativne stavove prema kockanju. Izrazito negativni stavovi prema kockanju zabilježeni su kod 22,8% sudionika, dok relativno negativne stavove ima 59% sudionika, što potvrđuje postavljenu hipotezu (Tablica 4). Ovi su podaci u skladu s rezultatima kanadskih istraživanja koji pokazuju da studenti imaju relativno negativne stavove o kockanju kao aktivnosti, ali se ipak većinski slažu da bi ljudi trebali imati pravo kockati kada to žele, bez obzira na potencijalnu štetu i rizik od razvoja ovisnosti (Saeid i sur., 2018; Sanscartier i sur., 2019). Nadalje, uspoređujući australske, hrvatske, izraelske i kanadske studente, Delfabbro i sur. (2021) navode da izraelski studenti imaju najnegativnije stavove prema kockanju, dok hrvatski studenti imaju negativnije stavove od australskih i kanadskih. Razlog dobivanja navedenih rezultata mogu biti razlike u tržištima igara na sreću u navedenim zemljama. Australija i Kanada imaju liberalizirano tržište igara na sreću, hrvatsko tržište liberalizirano je tek odnedavno, dok Izrael ima relativno ograničeno tržište igara na sreću. Osim toga, dobiven je konzistentan podatak da studenti koji redovito kockaju pokazuju pozitivnije stavove prema kockanju. Relativno negativni stavovi prema kockanju prisutni su i u općoj populaciji, što pokazuju istraživanja u Australiji (McAllister, 2014), Finskoj (Salonen i sur., 2017) i Velikoj Britaniji (Canale i sur., 2016). Navedene zemlje, jednako kao i Hrvatska, imaju liberalizirano tržište igara

na sreću. Bez obzira na iskazan stav da je kockanje opasno i da ima previše prilika za kockanje, stanovnici Velike Britanije ne smatraju da su potrebne intervencije u smjeru smanjenja dostupnosti i pristupačnosti igara na sreću (McAllister, 2014). S druge strane, u Hrvatskoj, kao i u Australiji, prevladava mišljenje da je kockanje slabo regulirano i previše dostupno (Delfabbro i sur., 2021). Suprotno navedenim istraživanjima stavova prema kockanju, nigerijski studenti pokazuju relativno pozitivne stavove (Ayandele i sur., 2021). Razlog dobivanja oprečnog rezultata u spomenutom istraživanju može biti kulturološki, ali i metodološki uvjetovan, s obzirom da uzorak tog istraživanja većinom čine mladići, njih više od 80%.

Bez obzira što među hrvatskim studentima prevladavaju negativni stavovi, treba naglasiti da gotovo svaki peti hrvatski student ima relativno pozitivne stavove prema kockanju. Ako se u obzir uzmu samo muški studenti, pozitivne stavove prema kockanju ima više od četvrtine studenata, što je vrlo važno naglasiti, budući da stavovi igraju važnu ulogu u određivanju ljudskih namjera i ponašanja. Hanss i sur. (2014) navode da pozitivni stavovi prema kockanju pozitivno koreliraju s impulzivnošću i traženjem uzbuđenja. Isto tako, autori navode da su pozitivni stavovi prema kockanju povezani sa sudjelovanjem članova obitelji i prijatelja u kockarskim aktivnosti i njihovim odobravanjem kockanja, osim u slučaju kada su osobe bliske pojedincu imale probleme s kockanjem. Navedeno ukazuje na značajan utjecaj osobina ličnosti i značajnih drugih u formiranju stavova.

Peta postavljena hipoteza glasi da postoje spolne razlike u stavovima prema kockanju, na način da studentice imaju negativnije stavove od studenata. Za ispitivanje spolnih razlika u stavovima prema kockanju upotrijebljen je T-test za nezavisne uzorke.

Tablica 5: Spolne razlike u stavovima prema kockanju – T-test za nezavisne uzorke (N=641)

Spol	M	SD	t (df)	p
M	20,80	4,855	7,783 (639)	<,001
Ž	17,86	4,695		

Legenda: M=mladići; Ž=djevojke; M=aritmetička sredina; SD=standardna devijacija; t=t-vrijednost; df=stupnjevi slobode; p=značajnost razlike

Tablica 6: Stavovi prema kockanju u odnosu na spol

		IZRAZITO NEGATIVAN (8-15)	RELATIVNO NEGATIVAN (16-23)	RELATIVNO POZITIVAN (24-31)	IZRAZITO POZITIVAN (32-40)	Ukupno
Spol	M	41	179	78	5	303
		13,5%	59,1%	25,7%	1,7%	100%
		28,1%	47,4%	69,6%	100%	47,3%
		6,4%	27,9%	12,2%	0,8%	47,3%
	Ž	105	199	34	0	338
		31,1%	58,9%	10,1%	0,0%	100%
		71,9%	52,6%	30,4%	0,0%	52,7%
		16,4%	31,0%	5,3%	0,0%	52,7%
Ukupno	146	378	112	5	641	
	22,8%	59,0%	17,5%	0,8%	100%	
	100%	100%	100%	100%	100%	
	22,8%	59,0%	17,5%	0,8%	100%	

Legenda: M=mladići; Ž=djevojke

Rezultati T-testa pokazuju da postoji značajna razlika između mladića i djevojaka u stavovima prema kockanju na način da djevojke imaju negativnije stavove ($p < ,001$) (Tablica 5), što potvrđuje postavljenu hipotezu. Izrazito pozitivne stavove prema kockanju ima 1,7% mladića, dok relativno pozitivne stavove pokazuje čak 25,7% mladića. Za razliku od njih, niti jedna djevojka nema izrazito pozitivne stavove prema kockanju, a tek 10,1% djevojaka pokazuje relativno pozitivne stavove. S druge strane, izrazito negativne stavove prema kockanju pokazuje 13,5% mladića te čak 31,1% djevojaka (Tablica 6). Da muškarci imaju pozitivnije stavove prema kockanju vidljivo je i u brojnim drugim istraživanjima koja pokazuju da su pozitivniji stavovi prema kockanju prisutni među muškim studentima, ali i muškarcima općenito, neovisno o dobi (Abbott i sur., 2015; Bilevicius i sur., 2019; Hanss i sur., 2014; Salonen i sur., 2017; Sanscartier i sur., 2019). U ranije spomenutom istraživanju australskih, kanadskih, hrvatskih i izraelskih studenata, utvrđena je značajna razlika u stavovima između muških i ženskih studenata, na način da studentice imaju negativnije stavove od studenata. Kada se gledaju samo stavovi studentica, zanimljivo je da hrvatske studentice pokazuju negativnije stavove prema kockanju od studentica iz ostalih zemalja. Razlog takvog rezultata može biti uvjetovan religijski, sociološki ili kulturološki (Delfabbro i sur., 2021).

Primijećeno je da mladići kockanje češće vide kao zabavnu i uzbudljivu aktivnost, bijeg od svakodnevnih problema i stresora, te kao dobru priliku za druženje. Za razliku od njih, djevojke pokazuju negativnije stavove prema reklamama o igrama na sreću, u većoj mjeri ih smatraju dosadnim i uznemirujućim, te

ističu kako reklame naglašavaju društvene prednosti kockanja i nerealistične šanse za dobitak (Derevensky i sur., 2009). Također, istraživanje o stavovima prema online kockanju pokazuje da su muškarci u većoj mjeri usmjereni na vlastite kockarske vještine, preferiraju igre protiv drugih osoba te smatraju da je online kockanje sigurno. S druge strane, žene ističu važnost odgovornog kockanja te smatraju da je djeci i maloljetnicima online kockanje lako dostupno (McCormack i sur., 2014). Uz to, muškarci se osjećaju metama reklama industrije igara na sreću, posebice reklama za sportsko klađenje (Thomas i sur., 2012). Kao jedan od glavnih razloga postojanja spolnih razlika u stavovima prema kockanju često se navode društveni stereotipi o kockanju kao primarno muškoj, a ne ženskoj aktivnosti. Budući da je marketing industrije igara na sreću i u Hrvatskoj dominantno usmjeren na mušku populaciju, nije neuobičajeno da muškarci imaju pozitivnije stavove prema provođenju slobodnog vremena uz kockanje.

Sljedeća postavljena hipoteza glasi da postoje razlike u stavovima prema kockanju s obzirom na dob, na način da stariji studenti pokazuju negativnije stavove od mlađih studenata. Za ispitivanje dobnih razlika u stavovima prema kockanju upotrijebljen je T-test za nezavisne uzorke.

Tablica 7: Razlike u stavovima prema kockanju s obzirom na dob – T-test za nezavisne uzorke (N=641)

Dob	M	SD	t (df)	p
Mlađi studenti (18-21)	19,30	4,863	,286 (639)	>,050
Stariji studenti (22+)	19,18	5,162		

Legenda: M=mladići; Ž=djevojke; M=aritmetička sredina; SD=standardna devijacija; t=t-vrijednost; df=stupnjevi slobode; p=značajnost razlike

Tablica 8: Stavovi prema kockanju s obzirom na dob

		IZRAZITO NEGATIVAN (8-15)	RELATIVNO NEGATIVAN (16-23)	RELATIVNO POZITIVAN (24-31)	IZRAZITO POZITIVAN (32-40)	Ukupno
Dob	Mlađi studenti (18-21)	78	229	58	4	369
		21,1%	62,1%	15,7%	1,1%	100%
		53,4%	60,6%	51,8%	80,0%	57,6%
		12,2%	35,7%	9,0%	0,6%	57,6%
	Stariji studenti (22+)	68	149	54	1	272
		25,0%	54,8%	19,9%	0,4%	100%
		46,6%	39,4%	48,2%	20,0%	42,4%
		10,6%	23,2%	8,4%	0,2%	42,4%
Ukupno	146	378	112	5	641	
	22,8%	59,0%	17,5%	0,8%	100%	
	100%	100%	100%	100%	100%	
	22,8%	59,0%	17,5%	0,8%	100%	

Rezultati T-testa pokazuju da ne postoji značajna razlika između mlađih i starijih studenata u stavovima prema kockanju ($p > 0,050$) (Tablica 7), stoga šesta hipoteza nije potvrđena. Kod obje kategorije studenata prevladavaju relativno negativni stavovi prema kockanju. Mlađih studenata s relativno negativnim stavovima je 62,1%, dok u navedenu kategoriju pripada 54,8% starijih studenata. Izrazito negativne stavove prema kockanju ima 21,1% mlađih studenata te 25% starijih studenata. Relativno pozitivne stavove prema kockanju ima 15,7% mlađih i 19,9% starijih studenata, dok su izrazito pozitivni stavovi prisutni tek kod 1,1% mlađih te 0,4% starijih studenata. Takav rezultat nije u skladu s rezultatima istraživanja u Sjedinjenim Američkim Državama (Smith i sur., 2011) i Finskoj (Salonen i sur., 2017) koja pokazuju kako starije osobe imaju negativnije stavove prema kockanju u odnosu na mlađe, očekivalo se da će to biti slučaj i s hrvatskim studentima. Ipak, podaci dobiveni u ovom istraživanju u skladu su s hrvatskim istraživanjem Glavak Tkalić i sur. (2017), u kojem nije bilo razlike u stavovima prema kockanju s obzirom na dob. No potrebno je naglasiti da su uzorak tog istraživanja činili ispitanici od 16 do 65 godina, što u kontekstu dobi obuhvaća značajno širu populaciju, a ne samo studente.

Treće istraživačko pitanje glasi da postoji pozitivna povezanost između stavova prema kockanju i učestalosti kockanja u populaciji studenata u Hrvatskoj. Da bi se utvrdila povezanost upotrijebljen je Spearmanov koeficijent korelacije. Rezultati potvrđuju blagu povezanost između stavova prema

kockanju i učestalosti sudjelovanja u pojedinim igrama na sreću. Brojna druga istraživanja potvrđuju povezanost stavova i učestalosti kockanja te ističu da su stavovi prema kockanju dobar prediktor učestalosti kockanja (Canale i sur., 2016; Chiu i Storm, 2009; Riley i sur., 2021; Wu i Tang, 2011). Ipak, ovim istraživanjem to je samo djelomično potvrđeno. Rezultati pokazuju blagu pozitivnu povezanost između stavova prema kockanju i učestalosti sportskog klađenja, ruleta i igara na sreću na automatima, dok je povezanost između stavova prema kockanju i učestalosti igranja loto igara i jednokratnih srećki/strugalica neznatna ili nepostojeća, stoga se posljednja hipoteza može tek djelomično potvrditi (Tablica 9).

Tablica 9: Povezanost stavova prema kockanju i učestalosti kockanja – Spearmanov koeficijent korelacije (N=641)

Učestalost kockanja	Stavovi prema kockanju	
	r	p
Loto	,139	,000
Jednokratne srećke/strugalice	,127	,001
Sportsko klađenje	,310	,000
Igre na automatima	,276	,000
Rulet u casinu	,243	,000

Legenda: *r*=koeficijent korelacije; *p*=značajnost razlike

Povezanost stavova i ponašanja često se objašnjava kroz Teoriju planiranog ponašanja. Prema teoriji, stav je jedna od tri ključne komponente koje predviđaju namjeru ponašanja, što posljedično predviđa stvarno ponašanje (Ajzen, 1991). Martin i sur. (2010) istražili su valjanost Teorije planiranog ponašanja u kontekstu kockanja. Ispitali su povezanost između komponenata teorije (stav, subjektivna norma, percipirana kontrola ponašanja) i učestalosti kockanja. Autori navode kako sve tri komponente predviđaju učestalost kockanja. Sami pozitivni stavovi prema kockanju nisu ključan prediktivni čimbenik visoke učestalosti kockanja. U obzir treba uzeti subjektivne norme koje podrazumijevaju odnos značajnih drugih prema kockanju (kockanje članova obitelji i prijatelja, vršnjački pritisak i prihvaćenost kockanja u zajednici) te percipiranu kontrolu ponašanja koja se odnosi na sposobnost preuzimanja kontrole nad vlastitim ponašanjem. Isto tako, osim veze između učestalosti kockanja i stavova prema kockanju, Chiu i Storm (2009) ističu važnost osobina ličnosti povezanih s učestalosti kockanja. Navode da je učestalost kockanja veća među studentima koji pokazuju nerealistični optimizam i impulzivnije ponašanje. Uz to, Ricijaš i sur. (2016) kao značajne prediktore učestalosti

kockanja ističu utjecaj dostupnosti i pristupačnosti kockanja, zakonsku regulativu te marketinško oglašavanje igara na sreću. Djelomično razlikovanje rezultata ovog i prijašnjih istraživanja može se pripisati ostalim prediktorima, koji su uz stavove povezani s učestalosti kockanja. Sumirajući navedeno, očigledna je prisutnost pozitivnijih stavova kod studenata koji češće kockaju. Ipak, važno je u obzir uzeti i druge čimbenike povezane s učestalosti kockanja, spomenute u srodnim istraživanjima.

5. ISTRAŽIVAČKA OGRANIČENJA

Prilikom razmatranja rezultata dobivenih ovim istraživanjem, potrebno je obratiti pozornost na moguća istraživačka ograničenja. Jedno od ograničenja odnosi se općenito na sve izazove anketnog pristupa i samoiskaza u prikupljanju podataka, a koji se prije svega odnose na vjerodostojnost samoiskaza i različite izazove koji su za njega karakteristični (primjerice, davanja socijalno poželjnih odgovora ili nemogućnost realne procjene vlastitog ponašanja). Promjene kod sudionika, poput raspoložena te fluktuacije u pozornosti i koncentraciji prilikom mjerenja, ne mogu se kontrolirati niti eliminirati. Također, istraživač nije prisutan za vrijeme mjerenja te ne može utjecati na čimbenike iz neposredne okoline u kojoj su sudionici ispunjavali anketu. Osim toga, važno je u obzir uzeti činjenicu da su samo dobrovoljni sudionici sudjelovali u ovom istraživanju, što je nesistemska čimbenik koji može utjecati na rezultate.

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od ukupno N=641 studenata sveučilišta i veleučilišta u Republici Hrvatskoj. Zbog prigodnog uzorka nije moguće generalizirati rezultate na cjelokupnu populaciju hrvatskih studenata. S obzirom da su u ovom istraživanju postojale teškoće u regrutiranju sudionika izvan Sveučilišta u Zagrebu, u budućnosti bi posebnu pozornost trebalo usmjeriti na kreiranje nacionalno reprezentativnog uzorka.

Bez obzira na navedena ograničenja, radi se o korisnom istraživanju koje doprinosi znanstvenim spoznajama i uvidima o obilježjima kockanja studenata na našim prostorima.

6. ZAKLJUČAK

Nedvojbeno je da je kockanje oduvijek bilo dio ljudske povijesti, a danas zbog fenomena globalizacije dotiče pojedince širom svijeta. Ipak, u različitim kulturama, prisutne su razlike u načinu na koji državni organi reguliraju i tretiraju industriju igara na sreću. U Hrvatskoj je tržište igara na sreću liberalizirano, stoga postoje različiti priređivači čije su poslovnice prisutne u svakom većem naselju. Uz to, digitalizacijom su se pojavili i novi modaliteti igara na sreću koji se odnose na online dostupnost. Također, značajno je poraslo i oglašavanje, posebno za vrijeme emitiranja sportskih sadržaja, a neki priređivači igara na sreću sponzori su društvenih projekata, emisija, igranih serija, sportskih natjecanja i klubova. Igre na sreću postale su sastavni dio svih slojeva društva, a većina ljudi ih i dalje smatra uobičajenim i bezopasnim načinom zabave.

Postojeće stanje potencijalno predstavlja opasnost za studentsku populaciju, skupinu kojoj je kockanje legalno jer su punoljetni, no po mnogim svojim obilježjima su sličniji adolescentima, nego svojim vršnjacima koji su obrazovni sustav napustili nakon srednje škole. Oni pripadaju u skupinu mladih odraslih koja nije kontrolirana od strane roditelja poput srednjoškolaca, niti ograničena odgovornošću koju donosi uloga odrasle osobe, a to povećava mogućnosti za uključivanje u rizična ponašanja, što je potvrđeno u različitim istraživanjima (Asamoah i Agardh, 2018; Bonar i sur., 2018; Hadland i sur., 2017; Naudé i sur., 2020). Opći cilj ovog istraživanja bio je ispitati učestalost kockanja i stavove hrvatskih studenata prema kockanju, te eventualne razlike s obzirom na spol i dob.

Rezultati su pokazali da je većina studenata imala iskustvo sudjelovanja u igrama na sreću. Igra s najvećom učestalošću među hrvatskim studentima je sportsko klađenje. Redovito, tj. barem jedanput tjedno na sportske rezultate kladi se 12,9% studenata, odnosno čak 26,4% mladića. Nakon sportskog klađenja slijede loto igre koje redovito igra 3,8% ispitanika, odnosno 5,6% muških studenata. Ovaj podatak ne iznenađuje s obzirom da su loto igre godinama dio programa javne televizije te su duboko prihvaćene među općom populacijom. Ipak, ovaj podatak ne zabrinjava u tolikoj mjeri, budući da loto igre nisu toliko rizične u kontekstu adiktivnog potencijala. S druge strane, pozornost treba usmjeriti na rulet u casinu i igre na automatima koje redovito igraju gotovo samo muški studenti. Navedene su igre prema učestalosti zastupljene poput loto igara, a važno ih je istaknut jer imaju visok adiktivni potencijal, jednako kao i sportsko klađenje. Redovito igranje takvih igara može imati razne negativne posljedice te može rezultirati i poremećajem ovisnosti o kockanju.

Kao što se prema ranije navedenim podacima dalo naslutiti, dobivena je značajna razlika u učestalosti kockanja između muških i ženskih studenata, a taj je rezultat u skladu s brojnim ranijim istraživanjima (Gavriel-Fried i sur. 2021; Salonen i sur., 2017; Sanscartier i sur., 2019). Muški studenti znatno su češće sudjelovali u igrama na sreću, pogotovo u onim rizičnijim za razvoj problema, odnosno štetnih

psihosocijalnih posljedica. Posebno izražen efekt razlike bio je kod učestalosti sportskog klađenja, gdje je postojala izraženija razlika između mladića i djevojaka. Navedeno ukazuje da postoji potreba za intervencijama vezanih uz sportsko klađenje kod muških studenata na hrvatskim sveučilištima. Postojeće preventivne intervencije većinom su usmjerene na srednjoškolce, no prema ovim rezultatima vidljivo je kako postoji potreba za intervencijama specifičnije za studentsku populaciju, posebice mladiće. Dojam je kako se kockanje u Hrvatskoj ne smatra ozbiljnim problemom, za neke je i dalje tabu tema, ali nedvojbeno je da je uvelike prisutno među studentima. Također, razvoj online klađenja i klađenja uživo, čini sportsko klađenje sve rizičnijim za razvoj problematičnog kockanja. Statistički značajna razlika prema dobi u učestalosti kockanja između mlađih i starijih studenata dobivena je samo kod sportskog klađenja, na način da su se na sportske rezultate češće kladili stariji studenti, no s vrlo malim efektom razlike. Općenito govoreći, s obzirom na dobivene rezultate, dob se ne čini značajnim kriterijem u studentskoj populaciji.

Rezultati također upućuju da kod studenata prevladavaju relativno negativni stavovi prema kockanju. Promatrajući spolne razlike, izrazito negativne stavove ima 13,5% muških te čak 31,1% ženskih studenata, dok umjereno pozitivne stavove prema kockanju ima 25,7% muških te samo 10,1% ženskih studenata. Utvrđeno je kako studenti imaju pozitivnije stavove u odnosu na studentice, što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima (Abbott i sur., 2015; Bilevicius i sur., 2019; Sanscartier i sur., 2019). To je samo još jedan od dokaza da ciljana skupina istraživanja i intervencija vezanih uz kockanje trebaju biti mladići, odnosno muški studenti.

Iako među studentima dominiraju negativni stavovi prema kockanju, većina njih sudjelovala je u kockarskim aktivnostima. Budući da je specifičan cilj istražiti prirodu povezanosti između stavova i učestalosti kockanja u populaciji studenata, istražilo se kako su povezani stavovi prema kockanju i učestalost kockanja hrvatski studenata. Rezultati su pokazali kako postoji blaga povezanost između stavova prema kockanju i učestalosti sudjelovanja u igrama na sreću s visokim adiktivnim potencijalom, sportskog klađenja, ruleta u casinu i igara na sreću na automatima. Iz navedenog se može zaključiti da su stavovi tek jedan od brojnih korelata kockarskog ponašanja, te da je važno pozornost usmjeriti i na ostale čimbenike koji utječu na sudjelovanje u kockarskim aktivnostima. Također je važno napomenuti da ovo istraživanje ne omogućuje uzročno-posljedično zaključivanje o prirodi povezanosti stavova i ponašanja.

Napomenimo i da je razgovor o kockanju, u kontekstu rizičnih ponašanja, zanemarena tema. Budući da se industrija igara na sreću svakodnevno razvija, potrebno je među studentima osvijestiti postojanje problema vezanih uz kockanje, kako bi se na vrijeme poduzeli mehanizmi zaštite i spriječile potencijalne negativne posljedice. Provođenje preventivnih kampanja, programa i radionica na razini

sveučilišta, te medijsko djelovanje putem društvenih mreža, samo su neki od mogućih načina educiranja i senzibiliziranja studentske populacije o kockanju i potencijalnim rizicima koje ono nosi. Od velike važnosti bilo bi osnivanje sveučilišnih informacijskih centara, koji bi studentima pružili smjernice i odgovore na pitanja vezanih za temu kockanja. To podrazumijeva potrebu za kompetentnim stručnjacima, educiranim za prevenciju, detekciju i tretman mladih u riziku za razvoj ovisnosti te mladih s problemom ovisnosti o kockanju. Tek nakon preventivnih i rano-interventnih mjera, može se govoriti o tretmanskim intervencijama usmjerenim na pozitivne, individualne i socijalno poželjne promjene kod pojedinca. Unatoč tome što studenti čine relativno homogenu skupinu, etiologija problema vezanih uz kockanje kod svake se osobe razlikuje, stoga je individualizirani pristup stručnjaka neosporno potreban svakom pojedincu.

7. LITERATURA

1. Abbott, M. W., Volberg, R. A., Ronnberg, S. (2004). Comparing the New Zealand and Swedish national surveys of gambling and problem gambling. *Journal of Gambling Studies* 20 (3), 237-258. <https://doi.org/10.1023/B:JOGS.0000040278.08853.c0>
2. Abbott, M., Bellringer, M., Garrett, N., Mundy-McPherson, S. (2015). New Zealand 2012 National Gambling Study: Attitudes towards Gambling (Izveštaj broj 3). Ministry of Health. https://phmhri.aut.ac.nz/_data/assets/pdf_file/0019/7543/Report-final-National-Gambling-Study-Report-No-3-FINAL-26-June-2015.pdf
3. Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50 (2), 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-t](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-t)
4. Allport, G.W. (1935). Attitudes. U: Murchison, C. (ur.) *Handbook of Social Psychology*, (str. 798-844). Worcester, MA: Clark University Press.
5. Arain, M., Haque, M., Johal, L., Mathur, P., Nel, W., Rais, A., Sandhu, R., Sharma, S. (2013). Maturation of the adolescent brain. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 9, 449–461. <http://dx.doi.org/10.2147/NDT.S39776>
6. Arria, A. M., Caldeira, K. M., Allen, H. K., Bugbee, B. A., Vincent, K. B., O'Grady, K. E. (2017). Prevalence and incidence of drug use among college students: an 8-year longitudinal analysis. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 43, 711-718. <https://doi.org/10.1080/00952990.2017.1310219>
7. Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55 (5), 469–480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
8. Arnett, J. J. (2001). Conceptions of the Transition to Adulthood: Perspectives From Adolescence Through Midlife. *Journal of Adult Development* 8 (2), 133-143. <https://doi.org.10.1023/A:1026450103225>
9. Arnett, J. J. (2007). Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For? *Child Development Perspectives* 1 (2), 68-73. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2007.00016.x>
10. Arnett, J. J. (2015). *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties, Second Edition*. Oxford, NY, US: Oxford University Press.
11. Asamoah, B. O., Agardh, A. (2018). Individual- and Family-Level Determinants of Risky Sexual Behavior Among Swedish- and Foreign-Born Young Adults 18–30 Years of Age, Residing in Skåne, Sweden. *Archives of Sexual Behavior*, 47, 517–528. <https://doi.org/10.1007/s10508-017-0978-5>
12. Ashley, L. L., Boehlke, K. K. (2012). Pathological Gambling: A General Overview. *Journal of Psychoactive Drugs*, 44 (1), 27–37. <https://doi.org/10.1080/02791072.2012.662078>

13. Ayandele, O., Oguntayo, R., Olapegba, P.O. (2021). Gambling Characteristics and Demographic Differences as Determinants of Attitudes Towards Gambling Among Youths in Lagos, Nigeria. *Journal of Gambling Issues*, 47, 243-259. <https://doi.org/10.4309/JGI.2021.47.10>
14. Bem, D. J. (1972). Self-Perception Theory. *Advances in Experimental Social Psychology* 6, 1-62. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60024-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60024-6)
15. Bilevicius, E., Edgerton, J. D., Sanscartier, M. D., Jiang, D., Keough, M. T. (2019). Examining gambling activity subtypes over time in a large sample of young adults. *Addiction Research & Theory*, 28 (4), 1–9. <https://doi.org/10.1080/16066359.2019.1647177>
16. Blaszczynski, A., Nower, L. (2002). A pathways model of problem and pathological gambling. *Addiction*, 97 (5), 487–499. <https://doi.org/10.1046/j.1360-0443.2002.00015.x>
17. Bonar, E. E., Arterberry, B. J., Davis, A. K., Cunningham, R. M., Blow, F. C., Collins, R. L., Walton, M. A. (2018). Prevalence and motives for drugged driving among emerging adults presenting to an emergency department. *Addictive Behaviours*, 78, 80-84. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2017.11.002>
18. Breen, R. B., Zuckerman, M. (1999). 'Chasing' in gambling behavior: personality and cognitive determinants. *Personality and Individual Differences*, 27 (6), 1097–1111. [https://doi.org/10.1016/s0191-8869\(99\)00052-5](https://doi.org/10.1016/s0191-8869(99)00052-5)
19. Byrnes, J. P., Miller, D. C., Schafer, W. D. (1999). Gender differences in risk taking: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125 (3), 367–383. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.3.367>
20. Buckner, J. D., Lewis, E. M., Shah, S. M., Walukevich, K. A. (2018). Risky sexual behavior among cannabis users: The role of protective behavioral strategies. *Addictive Behaviors*, 81, 50-54. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2018.01.039>
21. Calado, F., Griffiths, M. D. (2016). Problem gambling worldwide: An update and systematic review of empirical research (2000–2015). *Journal of Behavioral Addictions*, 5 (4), 592-613. <https://doi.org/10.1556/2006.5.2016.073>
22. Canale, N., Vieno, A., Pastore, M., Ghisi, M., Griffiths, M. D. (2016). Validation of the 8-item Attitudes Towards Gambling Scale (ATGS-8) in a British population survey. *Addictive Behaviors* 54, 70-74. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2015.12.009>
23. Castrén, S., Basnet, S., Pankakoski, M., Ronkainen, J. E., Helakorpi, S., Uutela, A., Alho, H., Lahti, T. (2013). An analysis of problem gambling among the Finnish working-age population: a population survey. *BMC Public Health*, 13, 519. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-519>
24. Cegledi, N. (2018, ožujak). Pogled kroz prozor. Digitalni časopis za obrazovne stručnjake. Preuzeto s <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2018/03/31/od-djecjeg-do-adolescentnog-mozga/> (3.3.2021).

25. Cherry, K. (2021, veljača). Attitudes and Behavior in Psychology. Preuzeto s <https://www.verywellmind.com/attitudes-how-they-form-change-shape-behavior-2795897> (19.12.2021).
26. Chiu, J., Storm, L. (2009). Personality, Perceived Luck and Gambling Attitudes as Predictors of Gambling Involvement. *Journal of Gambling Studies*, 26 (2), 205-227. <https://doi.org/10.1007/s10899-009-9160-x>
27. Daffin, L, Lane, C. (2021). *Principles of Social Psychology, Second Edition*. Washington State University: Pressbooks.
28. Delfabbro, P., Gavriel-Fried, B., Ricijas, N., Dodig Hundric, D., Derevensky, J. (2021). Attitudes toward gambling in young people: a cross-national study of Australia, Canada, Croatia and Israel. *International Gambling Studies*, 21 (2), 326-345. <https://doi.org/10.1080/14459795.2021.1883708>
29. Derevensky, J. L., Gilbeau, L. (2015). Adolescent Gambling: Twenty-five Years of Research. *The Canadian Journal of Addiction*, 6 (2), 4–12. <https://doi.org/10.1097/02024458-201509000-00002>
30. Derevensky, J., Sklar, A., Gupta, R., Messerlian, C. (2009). An Empirical Study Examining the Impact of Gambling Advertisements on Adolescent Gambling Attitudes and Behaviors. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8(1), 21–34. <https://doi.org/10.1007/s11469-009-9211-7>
31. Dodig, D., Ricijaš, N. (2011). Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (1), 103-125. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/68698>
32. Dodig, D., Ricijaš N., Rajić-Stojanović, A. (2011). Kockanje zagrebačkih adolescenata – uloga psihopatskih osobina, rizičnog i delikventnog ponašanja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19 (2), 1-12. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/77210>
33. Dodig, D. (2013). Kockanje mladih i odrednice štetnih psihosocijalnih posljedica (Doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb.
34. Dodig, D., Ricijaš, N., Rajić-Stojanović, A. (2014). Sportsko klađenje studenata u Zagrebu – doprinos uvjerenja o kockanju, motivacije i iskustva u igrama na sreću. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (2), 215 – 242. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i2.19>
35. Duangpatra, K. N. K., Bradley, G., Glendon, I. (2009). Variables affecting emerging adults' self-reported risk and reckless behaviors. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30 (3), 298-309. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.12.011>
36. Ekholm O., Eiberg S., Davidsen M., Holst M., Larsen C. V., Juel K. (2014). The prevalence of problem gambling in Denmark in 2005 and 2010: A sociodemographic and socioeconomic characterization. *Journal of Gambling Studies*, 30, 1–10. <https://doi.org/10.1007/s10899-012-9347-4>

37. Engwall, D., Hunter, R., Steinberg, M. (2004). Gambling and other risk behaviors on university campuses. *Journal of American College Health*, 52 (6), 245-255. <https://doi.org/10.3200/JACH.52.6.245-256>
38. Fauth-Bühler, M., Mann, K., Potenza, M. N. (2016). Pathological gambling: a review of the neurobiological evidence relevant for its classification as an addictive disorder. *Addiction Biology*, 22 (4), 885-897. <https://doi.org/10.1111/adb.12378>
39. Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
40. Fuster, M. J. (2015). *The prefrontal cortex, Fifth Edition*. UK, London: Elsevier Ltd.
41. Fong, T. W. (2005). The vulnerable faces of pathological gambling. *Psychiatry (Edgmont)*, 2 (4), 34-42. Preuzeto s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3004737/>
42. Gainsbury, S. M., Russell, A., Blaszczynski, A. (2014). Are psychology university student gamblers representative of non-university students and general gamblers? A comparative analysis. *Journal of gambling studies*, 30 (1), 11–25. <https://doi.org/10.1007/s10899-012-9334-9>
43. Gainsbury, S. M., Russell, A., Hing, N., Wood, R., Lubman, D. I., Blaszczynski, A. (2014). The prevalence and determinants of problem gambling in Australia: Assessing the impact of interactive gambling and new technologies. *Psychology of Addictive Behaviors*, 28 (3), 769-779. <http://doi.org/10.1037/a0036207>
44. Garcia, J. R., Reiber, C. (2008). Hook-up behavior: A biopsychosocial perspective. *The Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology*, 2, 192–208. <http://dx.doi.org/10.1037/h0099345>
45. Gavriel-Fried, B., Delfabbro, P., Ricijas, N., Dodig Hundric, D., Derevensky, J. L. (2021). Cross-national comparisons of the prevalence of gambling, problem gambling in young people and the role of accessibility in higher risk gambling: A study of Australia, Canada, Croatia and Israel. *Current Psychology*, 40 (8), 1-12. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02017-7>
46. Glasman, L. R., Albarracín, D. (2006). Forming attitudes that predict future behavior: A meta-analysis of the attitude-behavior relation. *Psychological Bulletin*, 132 (5), 778–822. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.5.778>
47. Glavak Tkalić, R., Miletić, G.-M., Sučić, I. (2017). *Igranje igara na sreću u hrvatskom društvu*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske.
48. Griffiths, M. D., Sutherland, I. (1998). Adolescent gambling and drug use. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 8 (6), 423–437. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1298\(199811/12\)8:6<423::AID-CASP499>3.0.CO;2-B](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1298(199811/12)8:6<423::AID-CASP499>3.0.CO;2-B)
49. Hadland, S. E., Xuan, Z., Sarda, V., Blanchette, J., Swahn, M., Heerem, T. C., Voas, R. B., Naimi, T. S. (2017). Alcohol Policies and Alcohol-Related Motor Vehicle Crash Fatalities Among Young People in the US. *Pediatrics*, 139 (3). <https://doi.org/10.1542/peds.2016-3037>

50. Hanss, D., Mentzoni, R. A., Delfabbro, P., Myrseth, H., Pallesen, S. (2014). Attitudes toward gambling among adolescents. *International Gambling Studies*, 14 (3), 505–519. <https://doi.org/10.1080/14459795.2014.969754>
51. Hardoon, K. K., Gupta, R., Derevensky, J. L. (2004). Psychosocial variables associated with adolescent gambling. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18 (2), 170–179. <https://doi.org/10.1037/0893-164X.18.2.170>
52. Hollander, E., Buchalter, A. J., DeCaria, C. M. (2000). Pathological gambling. *Psychiatric Clinics of North America* 23 (3), 629-42. [https://doi.org/10.1016/s0193-953x\(05\)70185-4](https://doi.org/10.1016/s0193-953x(05)70185-4)
53. Hollén, L., Dörner, R., Griffiths, M. D., Emond, A. (2020). Gambling in young adults aged 17–24 years: A population-based study. *Journal of Gambling Studies*, 36 (3), 747–766. <https://doi.org/10.1007/s10899-020-09948-z>
54. Jhangiani, R. and H. Tarry. (2014). *Principles of Social Psychology – 1st International Edition*. Victoria, B.C.: BCcampus. Preuzeto s <https://opentextbc.ca/socialpsychology/>
55. Kassinove, J. I. (1998). Development of the gambling attitude scales: Preliminary findings. *Journal of Clinical Psychology*, 54 (6), 763–771. [https://doi.org/10.1002/\(sici\)1097-4679\(199810\)54:6<763::aid-jclp2>3.0.co;2-i](https://doi.org/10.1002/(sici)1097-4679(199810)54:6<763::aid-jclp2>3.0.co;2-i)
56. Katz, D., (1960). The functional approach to the study of attitudes, *Public Opinion Quarterly*, 24 (2), 163–204. <https://doi.org/10.1086/266945>
57. Koić, E. (2009). Problematično i patološko kockanje. Zavod za javno zdravstvo “Sveti Rok” Virovitičko-podravske županije. Virovitica.
58. Kozjak, B. (2008). Religija i kockanje. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološki istraživanja okoline*, 17 (3), 263-284. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/29005>
59. Lam, C. B., Lefkowitz, E.S. (2013). Risky sexual behaviors in emerging adults: longitudinal changes and within-person variations. *Archives of Sexual Behavior*, 42 (4), 523-532. <https://doi.org/10.1007/s10508-012-9959-x>
60. Linden-Charmichael, A. N., Lau-Barraco, C. (2017). A daily diary examination of caffeine mixed with alcohol among college students. *Health Psychology*, 36 (9), 881–889. <https://doi.org/10.1037/hea0000506>
61. Livazović, G., Bojčić, K. (2019). Problem gambling in adolescents: what are the psychological, social and financial consequences? *BMC Psychiatry*, 19, 308. <https://doi.org/10.1186/s12888-019-2293-2>
62. Livingstone, C., Adams, P., Cassidy, R., Markham, F., Reith, G., Rintoul, A., Dow Schüll, N., Woolley, R., Young, M. (2018). On gambling research, social science and the consequences of commercial gambling. *International Gambling Studies*, 18 (1), 56-68. <https://doi.org/10.1080/14459795.2017.1377748>

63. Martin, R. J., Usdan, S., Nelson, S., Umstatt, M. R., LaPlante, D., Perko, M., Shaffer, H. (2010). Using the theory of planned behavior to predict gambling behavior. *Psychology of Addictive Behaviors*, 24(1), 89–97. <https://doi.org/10.1037/a0018452>
64. Mayo Clinic (listopad, 2016). Compulsive gambling. <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/compulsive-gambling/symptoms-causes/syc-20355178> (5.8.2021)
65. McAllister, I. (2014). Public opinion towards gambling and gambling regulation in Australia, *International Gambling Studies*, 14 (1), 146-160. <https://doi.org/10.1080/14459795.2013.861001>
66. McLeod, S. A. (svibanj, 2018). Erik erikson's stages of psychosocial development. Simply Psychology. Preuzeto s <https://www.simplypsychology.org/Erik-Erikson.html> (4.11.2021)
67. McLeod, S. A. (svibanj, 2018). Attitudes and behavior. Simply Psychology. Preuzeto s <https://www.simplypsychology.org/attitudes.html> (4.11.2021)
68. McCormack, A., Shorter, G. W., Griffiths, M. D. (2014). An Empirical Study of Gender Differences in Online Gambling. *Journal of Gambling Studies*, 30(1), 71–88. <https://doi.org/10.1007/s10899-012-9341-x>
69. Meyer, C., Bischof, A., Westram, A., Jeske, C., de Brito, S., Glorius, S., Schön, D., Porz, S., Gürtler, D., Kastirke, N., Hayer, T., Jacobi, F., Lucht, M., Premper, V., Gilberg, R., Hess, D., Bischof, G., John, U., Rumpf, H. J. (2015). The “Pathological Gambling and Epidemiology” (PAGE) study program: Design and fieldwork. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 24, 11–31. <https://doi.org/10.1002/mpr.1458>
70. Naudé, G. P., Reed, D. D., Thornton, T. J., Amlung, M. (2020). Dual use of alcohol and cannabis among college students: A reinforcer pathologies approach. *Experimental and Clinical Psychopharmacology* 29(4), 407–417. <https://doi.org/10.1037/pha0000369>
71. National Council on Problem Gambling. (2015). *Report of survey on participation in gambling activities among Singapore residents, 2014*. Singapore: National Council on Problem Gambling.
72. Nelson, L. J., Padilla-Walker, L. M., Carroll, J. S., Madsen, S. D., Barry, C. M., Badger, S. (2007). “If you want me to treat you like an adult, start acting like one!” Comparing the criteria that emerging adults and their parents have for adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21 (4), 665–674. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.21.4.665>
73. Orford, J., Griffiths, M., Wardle, H., Sproston, K., Erens, B. (2009). Negative public attitudes towards gambling: findings from the 2007 British Gambling Prevalence Survey using a new attitude scale. *International Gambling Studies*, 9 (1), 39–54. <https://doi.org/10.1080/14459790802652217>
74. Ostrom, T. M. (1969). The relationship between the affective, behavioral, and cognitive components of attitude. *Journal of Experimental Social Psychology*, 5 (1), 12–30. [https://doi.org/10.1016/0022-1031\(69\)90003-1](https://doi.org/10.1016/0022-1031(69)90003-1).

75. Payne, J. C., Wright-Harp, W., Davis A. (2014). Traumatic brain injury. U: Payne, J. C. (ur.) *Adult neurogenic language disorders: Assessment and treatment: A comprehensive ethnobiological approach, Second edition* (str. 175-265). San Diego, CA, US: Plural Publishing.
76. Peltzer, K., Thole, M. J. (2000). Gambling Attitudes among Black South African University Students. *Psychological Reports* 86 (3), 957-962. <https://doi.org/10.2466/PRO.86.3.957-962>
77. Petry, N. M. (2001). Substance abuse, pathological gambling, and impulsiveness. *Drug and Alcohol Dependence*, 63, 29-38. [https://doi.org/10.1016/s0376-8716\(00\)00188-5](https://doi.org/10.1016/s0376-8716(00)00188-5)
78. Petz, B.: Psihologijski rječnik, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2005.
79. Ricijaš, N., Dodig Hundrić, D., Kranželić, V. (2015). Sportsko klađenje i druga rizična ponašanja hrvatskih srednjoškolaca. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 51 (2), 41-56. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/150117>
80. Ricijaš, N., Dodig Hundrić, D., Huić, A., Kranželić, V. (2016). Kockanje mladih u Hrvatskoj – učestalost igranja i zastupljenost problematičnog kockanja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24 (2), 24-47. <https://doi.org/10.31299/ksi.24.2.2>
81. Ricijaš, N., Maglica, T., Dodig Hundrić, D. (2020). Regulatorna igra na sreću u hrvatskoj kao socijalni rizik. *Ljetopis socijalnog rada*, 26 (3), 335–361. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v26i3.297>
82. Riley, B. J., Oster, C., Rahamathulla, M., Lawn, S. (2021). Attitudes, Risk Factors, and Behaviours of Gambling among Adolescents and Young People: A Literature Review and Gap Analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18 (3), 984. <https://doi.org/10.3390/ijerph18030984>
83. Saeid, A., Petrovski, S., Shea, K., Shi, J., Ferentzy, P., Cool, S., Turner, N.E. (2018). Gambling, Problem Gambling, and Attitudes Toward Gambling in a Sample of College Students. *Journal of Concurrent Disorders* 1 (1), 23-42. <https://doi.org/10.54127/nmpa8329>
84. Salonen, A. H., Alho, H., Castrén, S. (2017). The extent and type of gambling harms for concerned significant others: A cross-sectional population study in Finland. *Scandinavian Journal of Public Health*, 44 (8), 799–804. <https://doi.org/10.1177/1403494816673529>
85. Salvatore, C. (2018). Emerging Adults and Risky and Dangerous Behaviors. U: Salvatore, C. (ur.) *Sex, Crime, Drugs, and Just Plain Stupid Behaviors* (str. 55-63). London, UK: Palgrave Macmillan.
86. Sanscartier, M. D., Shen, J., Edgerton, J. D. (2019). Gambling among emerging adults: How gender and risk level influence associated problem behaviours. *Journal of Gambling Issues*, 41, 101–123. <https://doi.org/10.4309/jgi.2019.41.6>
87. Shaffer, H. J., Hall, M. N. (2001). Updating and refining meta-analytic prevalence estimates of disordered gambling behavior in the United States and Canada. *Canadian Journal of Public Health*, 92 (3), 168-172. <https://doi.org/10.1007/BF03404298>

88. Sharpe, L. (2002). A reformulated cognitive-behavioral model of problem gambling. *Clinical Psychology Review*, 22 (1), 1–25. [https://doi.org/10.1016/s0272-7358\(00\)00087-8](https://doi.org/10.1016/s0272-7358(00)00087-8)
89. Smith, G. J., Schopflocher, D. P., el-Guebaly, N., Casey, D. M., Hodgins, D. C., Williams, R. J., Wood, R. (2011). Community attitudes toward legalised gambling in Alberta. *International Gambling Studies*, 11(1), 57–79. <https://doi.org/10.1080/14459795.2010.550306>
90. Steinberg, L. (2007). Risk Taking in Adolescence: New Perspectives From Brain and Behavioral Science. *Current Directions in Psychological Science*, 16(2), 55–59. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2007.00475.x>
91. Steinberg L. (2008). A Social Neuroscience Perspective on Adolescent Risk-Taking. *Developmental review*, 28 (1), 78–106. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.002>
92. Stoltenberg, S. F., Batién, B. D., Birgenheir, D. G. (2008). Does gender moderate associations among impulsivity and health-risk behaviors? *Addictive Behaviors*, 33 (2), 252-265. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2007.09.004>
93. Thomas, S. L., Lewis, S., McLeod, C., Haycock, J. (2012). “They are working every angle”. A qualitative study of Australian adults’ attitudes towards, and interactions with, gambling industry marketing strategies. *International Gambling Studies*, 12(1), 111–127. <https://doi.org/10.1080/14459795.2011.639381>
94. Welte, J. W., Barnes, G. M., Tidwell, M.-C. O., Hoffman, J. H., Wieczorek, W. F. (2014). Gambling and Problem Gambling in the United States: Changes Between 1999 and 2013. *Journal of Gambling Studies*, 31 (3), 695–715. <https://doi.org/10.1007/s10899-014-9471-4>
95. White, H. R., Kilmer, J. R., Fossos-Wong, N., Hayes, K., Sokolovsky, A. W., Jackson, K. M. (2019). Simultaneous Alcohol and Marijuana Use Among College Students: Patterns, Correlates, Norms, and Consequences. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 43 (7), 1545-1555. <https://doi.org/10.1111/acer.14072>
96. Williams, R. J., Connolly, D., Wood, R. T., Nowatzki, N. (2006). Gambling and problem gambling in a sample of university students. *Journal of Gambling Issues*, 16. <https://doi.org/10.4309/jgi.2006.16.19>
97. Williams, R., Lee, C. K., Black, K. J. (2012). The prevalence and nature of gambling and problem gambling in South Korea. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 48 (5). <https://doi.org/10.1007/s00127-012-0580-z>
98. Wong, I. L. K., So, E. M. T., Chu, C. H. (2021). Gambling Behavior Among Hong Kong College and University Students. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 7 (1). <https://doi.org/10.1007/s11469-021-00512-3>

99. Wong, G., Zane, N., Saw, A., Ka Ki Chan, A. (2013). Examining Gender Differences for Gambling Engagement and Gambling Problems Among Emerging Adults. *Journal of Gambling Studies*, 29, 171-189. <https://doi.org/10.1007/s10899-012-9305-1>
100. Wu, A. M. S., Tang, C. S. (2011). Problem Gambling of Chinese College Students: Application of the Theory of Planned Behavior. *Journal of Gambling Studies*, 28(2), 315–324. <https://doi.org/10.1007/s10899-011-9250-4>
101. Zakon o igrama na sreću (2009). *Narodne novine*, 87/09, 35/13, 158/13, 41/14, 143/14.
102. Zoričić, Z., Torre, R., Orešković, A. (2009). Kockanje i klađenje – ovisnosti novog doba. *Medicus*, 18 (2), 205-209. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/57572>